

**Bruikbaarheid en mogelijke
aanpassingen van de LIRIK voor de
toepassing in de (L)VB-sector**

Bevindingen van de pilot augustus 2012 – oktober 2013

KINDERPOSTZEGELS
voor kinderen door kinderen

Nederlands
Jeugd
instituut

© 2013 Nederlands Jeugdinstituut

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiering van Stichting Kinderpostzegels Nederland.

Auteurs

Ingrid ten Berge

Ilona Meuwissen

Met dank aan Jessica van Rossum en Nikki Udo

Begeleidingscommissie

Jolanda Douma en Dirk Versteegen, Landelijk Kenniscentrum LVB

Theo Haasdijk, MEE Nederland

Jozé van Kooten-Niekerk, MEE-UGV

Nederlands Jeugdinstituut

Catharijnesingel 47

Postbus 19221

3501 DE Utrecht

Telefoon (030) – 230 63 44

Website www.nji.nl

E-mail J.vanRossum@nji.nl

Inhoudsopgave

1. Introductie van de LIRIK en de pilot	4
1.1 De LIRIK: Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid	4
1.2 Aanleiding voor de pilot LIRIK (L)VB	5
1.3 Doel, opzet en uitvoering van de pilot	6
1.4 Respons	7
1.5 Leeswijzer	8
2. Bruikbaarheid van de LIRIK	9
2.1 Inhoudelijke bruikbaarheid	9
2.2 Hanteerbaarheid	12
2.3 Risico- en beschermende factoren voor (L)VB-jeugdigen en/of -ouders	13
2.4 Conclusies en aanbevelingen voor de LIRIK	14
3. Implementatie van de LIRIK	17
3.1 Gebruik van de LIRIK in het werkproces	17
3.2 Randvoorwaarden en succesfactoren voor goed gebruik van de LIRIK	18
3.3 Conclusies en aanbevelingen	22
Bijlage 1 Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid	
Bijlage 2 Samenvatting literatuurstudie	
Bijlage 3 Evaluatievragenlijst	
Bijlage 4 Incidentele opmerkingen over bruikbaarheid en hanteerbaarheid van de LIRIK	

1. Introductie van de LIRIK en de pilot

1.1 De LIRIK: Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid

Kindveiligheid is een belangrijk aandachtspunt voor iedereen die werkt met ouders of jeugdigen. Een goede inschatting van kindveiligheid in de thuissituatie is noodzakelijk om jeugdigen die risico lopen op mishandeling, verwaarlozing of misbruik te kunnen beschermen en adequate hulp te kunnen verlenen. Deze beoordeling is niet gemakkelijk; de beschikbare informatie is vaak summier of gekleurd en het ontbreekt aan criteria voor het wegen van zorgen en risico's. Mede hierdoor is de beoordeling van kindveiligheid gevoelig voor persoonsgebonden invloeden en valkuilen zoals een tunnelvisie of een vertekend beeld. Om beroepskrachten te ondersteunen bij een professionele beoordeling van kindveiligheid ontwikkelde het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) in 2007 de LIRIK: Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid (zie bijlage 1).¹ De LIRIK is een checklist die professionals helpt om op basis van de beschikbare en zelf verzamelde informatie systematisch te beoordelen of een jeugdige thuis veilig is en of er risico is op kindermishandeling in de toekomst. De LIRIK vraagt op gestructureerde wijze naar, uit onderzoek bekende, signalen, risicofactoren en beschermende factoren voor de verschillende vormen van kindermishandeling m.u.v. seksueel misbruik en leidt tot een expliciet en onderbouwd oordeel over aard en ernst van de huidige en toekomstige veiligheid van de jeugdige. Dit oordeel vormt, samen met een analyse van de gewenste situatie en mogelijke oplossingsrichtingen, de basis voor besluitvorming over het inzetten van passende hulp en/of bescherming. De LIRIK kan ingezet worden voor alle jeugdigen van 0 tot 18 jaar.

De LIRIK bestaat uit twee delen die de beoordeling van de veiligheid van de jeugdige ondersteunen:

Deel 1: huidige veiligheidssituatie

Deel 2: risicotaxatie

Beide delen van de LIRIK bestaan uit een aantal vetgedrukte kernvragen, aandachtspunten in de vorm van signalen, risico- en beschermende factoren voor het beantwoorden van deze kernvragen en een algehele conclusie. Beide delen dienen ingevuld te worden.

Deel 1 ondersteunt de professional bij het beoordelen van de **huidige situatie** van de jeugdige. Het gaat om de vraag: "Wat is er op dit moment aan de hand?" Is de jeugdige op dit moment veilig of zijn er signalen die wijzen op kindermishandeling?

Kernvragen in deel 1 zijn:

- Zijn er vermoedens of aanwijzingen dat de jeugdige op dit moment fysiek in gevaar is?
- Zijn er aanwijzingen voor bedreigend handelen of nalaten van de ouder(s)?
- Zijn er kindsignalen die wijzen op een onveilige opvoedsituatie of kindermishandeling?
- Zijn er risicofactoren voor kindermishandeling (bij ouders, jeugdige, gezin en/of omgeving)?

Deel 1 leidt tot een of meerdere conclusies over de huidige veiligheidssituatie:

- Er is sprake van een levensbedreigende situatie of direct fysiek gevaar, en/of
- Er is sprake van feitelijk aangetoonde kindermishandeling, op dit moment of in het verleden (gestopt), en/of
- Er is mogelijk sprake van kindermishandeling: er lijkt sprake van bedreigend handelen of nalaten van de ouder(s); er zijn kindsignalen die daarop wijzen; er zijn risicofactoren bij de

¹ Meer informatie over de LIRIK is te vinden op www.nji.nl/lirik. De LIRIK is daar tevens kosteloos te downloaden.

- ouder(s); er zijn risicofactoren bij jeugdige, gezin en/of omgeving; ouder geeft geen informatie of inzicht in eigen handelen, of
- Er zijn geen aanwijzingen voor kindermishandeling, of
 - Onvoldoende informatie om een oordeel te vormen.

Deel 2 is gericht op **risicotaxatie**. Risicotaxatie is het inschatten van de risico's voor de jeugdige in de toekomst. Daarbij staat de vraag centraal: "Wat kan er gaan gebeuren?" Risicotaxatie is gebaseerd op informatie uit het heden: op grond van kenmerken van de huidige situatie wordt toekomstige schade of bedreiging voor de jeugdige zo goed mogelijk ingeschat. Een goede risicotaxatie is alleen mogelijk als de huidige situatie met behulp van de kernvragen uit deel 1 goed in beeld is gebracht.

Kernvragen in deel 2 zijn:

- Wat kan er gebeuren? (mogelijke risico's voor de jeugdige, de verwachte gevolgen voor de jeugdige);
- Zijn er beschermende factoren die de risico's kunnen verminderen?

Deel 2 leidt tot een conclusie over aard en ernst (klein-reëel-groot-zeer groot) van de risico's voor de jeugdige op dit moment en bij voorziene veranderingen in de nabije toekomst.

De LIRIK is géén actuariële taxatie-instrument. Dat wil zeggen, het geeft geen rekenkundige formules of harde criteria die leiden tot een objectief oordeel. De ontwikkelaars zijn van mening dat een stevige wetenschappelijke basis daarvoor ontbreekt. De uiteindelijke beoordeling maakt de professional zelf door de zorgen/problemen, risicofactoren en beschermende factoren tegen elkaar af te wegen. De meerwaarde van de LIRIK ten opzichte van het eigen professionele oordeel ligt in de focus op (on)veiligheid, het expliciteren van de professionele intuïtie, het voorkomen van een tunnelvisie of andere valkuilen in oordeelsvorming, het stilstaan bij feiten en de focus op uit onderzoek bekende inhoudelijke factoren en overwegingen. De LIRIK stimuleert en ondersteunt de professional om tot een professioneel oordeel te komen over de huidige en toekomstige kindveiligheid en dit goed te onderbouwen.

1.2 Aanleiding voor de pilot LIRIK (L)VB

De LIRIK wordt gebruikt door alle Bureaus Jeugdzorg, Advies en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's) en diverse instellingen voor hulp en steun aan jeugdigen en ouders, zoals het schoolmaatschappelijk werk en de geïndiceerde jeugdzorg. De LIRIK wordt onder meer ingezet bij stap 4 van de meldcode kindermishandeling² (het wegen van risico's, aard en ernst van de mishandeling) die sinds 1 juli 2013 verplicht is voor alle professionals die werken met ouders en/of jeugdigen. Ook instellingen voor hulp aan ouders en/of jeugdigen (cliënten) met een (licht) verstandelijke beperking ((L)VB) hebben belangstelling om de LIRIK in te zetten bij de veiligheids- en risicotaxatie voor jeugdigen die (gedeeltelijk) thuis verblijven. Deze belangstelling komt voort uit enerzijds de behoefte aan ondersteuning bij het maken van een goede veiligheids- en risicotaxatie bij deze doelgroep en anderzijds de invoering van de meldcode. De verwachting bestaat dat gebruik van de LIRIK een kwaliteitsimpuls kan geven aan de beoordeling van de veiligheidssituatie van jeugdigen en daarmee aan het zorgen voor adequate hulp en/of bescherming.

² Meer informatie over de meldcode is te vinden op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/hulp-bieden/meldcode>

Instellingen voor (L)VB-ouders en -jeugdigen werken met een risicopopulatie; een verstandelijke beperking bij ouder of jeugdige is namelijk een risicofactor voor kindermishandeling. Een risicofactor is in dit geval een factor waarvan uit wetenschappelijk onderzoek onder grote groepen mensen blijkt dat deze factor de kans op kindermishandeling vergroot. Uit een beknopte literatuurstudie (Udo & Meuwissen, 2013, zie bijlage 2)³ kan geconcludeerd worden dat jeugdigen met een verstandelijke beperking vaak kwetsbaarder zijn en meer kans hebben om slachtoffer te worden van mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik dan andere jeugdigen. Bij ouders met een verstandelijke beperking wordt vaak problematisch of tekortschietend ouderschap (verwaarlozing, onvoldoende steun, mishandeling) geconstateerd, maar de literatuur is niet eenduidig over precieze cijfers over de prevalentie en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen met een verstandelijke beperking of bij jeugdigen van ouders met een verstandelijke beperking.

Verschillende instellingen voor (L)VB-cliënten hebben bij het NJi de vraag neergelegd of de LIRIK in de huidige vorm voldoende bruikbaar is voor de specifieke problematiek van cliënten met een (L)VB. Mogelijk zijn er specifieke aandachtspunten of risicofactoren die meegenomen moeten worden in de taxaties dan wel in de afweging om tot een oordeel te komen. De tweede vraag is hoe en op welke momenten in het primair proces de LIRIK het best ingezet en ingebed kan worden in hun werkprocessen. Het NJi, het Landelijk Kenniscentrum LVB en MEE hebben deze vragen middels een pilot met vertegenwoordigers van uitvoerende organisaties/instellingen beantwoord. De pilot is gefinancierd dankzij een subsidie van Stichting Kinderpostzegels Nederland.

1.3 Doel, opzet en uitvoering van de pilot

De pilot heeft twee doelstellingen:

1. Onderzoek naar de bruikbaarheid van de LIRIK in de (L)VB-sector, waar nodig gevolgd door aanpassingen aan de LIRIK;
2. Het beschrijven van de randvoorwaarden en succesfactoren voor implementatie.

Vragen waar de pilot antwoord op geeft, zijn:

- Is de LIRIK in de huidige vorm voldoende bruikbaar voor veiligheids- en risicotaxatie bij de doelgroepen (L)VB-jeugd en/of -ouders? Zo nee, op welke punten is aanpassing nodig?
- Op welk(e) momenten in het werkproces is het zinvol om de LIRIK in te zetten?
- Wat zijn de randvoorwaarden en succesfactoren voor implementatie van de LIRIK binnen de organisaties?

In de pilot is op basis van gebruikerservaringen van medewerkers van instellingen voor (L)VB-ouders en/of -jeugdigen nagegaan wat de mening van gebruikers is over de bruikbaarheid en implementatie van de LIRIK. Na een training van een halve dag in de LIRIK, hebben duo's van uitvoerend hulpverleners en teamleiders, werkbegeleiders of gedragsdeskundigen gedurende ruim drie maanden de LIRIK toegepast in de casuïstiek. Inclusiecriteria voor deze casuïstiek waren:

- ambulante hulp (het gaat immers om de veiligheid in de thuissituatie), en;
- er bestaat een vermoeden van kindermishandeling, en;
- de ouders en/of de jeugdigen (0-18 jaar) hebben een (L)VB;
- zowel nieuwe als lopende zaken.

³ Udo, N., & Meuwissen, I. (2013). *Prevalentie, relatieve risico en specifieke risico- en beschermende factoren van kindermishandeling bij (L)VB ouders en/of kinderen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Voor elke casus werd een evaluatievragenlijst ingevuld over het gebruik en de bruikbaarheid van de LIRIK (zie bijlage 3). De opzet was dat per instelling vijf (duo's van) professionals elk in vijf zaken de LIRIK zouden inzetten en evalueren. Totaal zou de LIRIK dus door elke deelnemende instelling 25 keer gebruikt worden. De uiteindelijke respons wordt in paragraaf 1.4 beschreven.

De resultaten van de evaluatievragenlijsten zijn per locatie verwerkt en gebundeld in een overzicht van positieve punten, negatieve punten, vragen en verbeter suggesties. Vervolgens zijn deze bevindingen getoetst in groepsinterviews met de betrokkenen van de deelnemende locaties. Per locatie is één groepsinterview gehouden. In het groepsinterview is ook gesproken over implementatie en borging van de LIRIK. Het groepsinterview resulteerde in een overkoepelend (consensus)oordeel van de deelnemers van de betreffende locatie over bruikbaarheid van de LIRIK, verbeter suggesties en aandachtspunten voor implementatie.

Het project is uitgevoerd door het NJi, onder begeleiding van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers vanuit het Landelijk Kenniscentrum LVB en MEE Nederland en MEE Utrecht, Gooi & Vecht. Het NJi heeft naast de pilot een beknopte literatuurstudie gedaan naar prevalentie van en risicofactoren voor kindermishandeling binnen de doelgroepen jeugdigen en ouders met een verstandelijke beperking (zie bijlage 2).

1.4 Respons

Uit een eerste peiling onder instellingen voor (L)VB-ouders en/of -jeugdigen bleek dat negen instellingen belangstelling hadden om deel te nemen aan de pilot. Twee instellingen hebben uiteindelijk besloten niet deel te nemen wegens onvoldoende intern draagvlak en onvoldoende instroom waardoor deelname niet haalbaar bleek. Uiteindelijk hebben zeven instellingen meegewerkt aan de pilot, waarvan één met twee locaties. Door diverse omstandigheden (zoals ziekte of urgente andere zaken) bleken niet alle locaties in staat om binnen de pilotperiode voor 25 zaken de LIRIK te evalueren. Tabel 1 geeft een overzicht van het type deelnemende organisaties aan de pilot en het aantal betrokken gezinnen. In totaal is de LIRIK getest bij 153 gezinnen. In bijlage 3, vraag 1 staan de namen van de deelnemende organisaties vermeld.

Tabel 1: Aantal vragenlijsten per organisatie.

Organisatie	Aantal	Percentage
Zorgaanbieder 1	41	26.8
Zorgaanbieder 2	28	18.3
Zorgaanbieder 3	25	16.3
Zorgaanbieder 4	25	16.3
MEE 1	13	8.5
MEE 2	13	8.5
Zorgaanbieder 5	8	5.2
Totaal	153	100

De LIRIK is tijdens de pilot gebruikt bij gezinnen waarin een of meer jeugdigen en/of een of beide ouders/primaire opvoeders (L)VB-problematiek heeft (zie Tabel 2).

Tabel 2: Wie heeft in de casussen (L)VB-problematiek?

(L)VB-problematiek	Aantal	Percentage
Een of meerdere jeugdigen	57	37.3
Jeugdige(n) en ouder(s)/primaire opvoeder(s)	49	32.0
Een ouder/primaire opvoeder	32	20.9
Beide ouders/primaire opvoeders	15	9.8

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt antwoord gegeven op de eerste onderzoeksvraag: “Is de LIRIK in de huidige vorm voldoende bruikbaar voor veiligheids- en risicotaxatie bij de doelgroepen (L)VB-jeugd en -ouders? Zo nee, op welke punten is aanpassing nodig?”

Hoofdstuk 3 gaat in op de implementatie van de LIRIK. Centrale vragen zijn: “Op welk(e) momenten in het werkproces is het zinvol om de LIRIK in te zetten?” en “Wat zijn randvoorwaarden en mogelijke succesfactoren voor implementatie van de LIRIK binnen de organisaties?” In beide hoofdstukken worden allereerst de resultaten beschreven van de evaluatievragenlijsten, groepsinterviews en literatuurstudie, waarna vervolgens conclusies worden getrokken.

In dit rapport gebruiken we de term ‘jeugdige’ voor alle kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar. De term ‘kindermishandeling’ verwijst naar alle vormen van fysieke en emotionele mishandeling, fysieke en emotionele verwaarlozing (inclusief getuige zijn van huiselijk geweld) en seksueel misbruik, tenzij anders wordt vermeld.

2. Bruikbaarheid van de LIRIK

De eerste hoofdvraag voor de pilot is of de LIRIK in de huidige vorm voldoende bruikbaar is voor veiligheids- en risicotaxatie bij de doelgroepen (L)VB-jeugd en -ouders en op welke punten eventueel aanpassing nodig is. Een checklist of instrument is bruikbaar als deze inhoudelijk ondersteunend en praktisch hanteerbaar is. In deze pilot is nagegaan of de LIRIK volgens de respondenten op de volgende punten bruikbaar is:

Inhoudelijk ondersteunend:

- Is de LIRIK ondersteunend bij het beoordelen van veiligheid?
- Zijn de items van de LIRIK inhoudelijk relevant?
- Is de LIRIK dekkend, dat wil zeggen, zijn alle belangrijke factoren en overwegingen opgenomen?

Hanteerbaar:

- Is de opzet helder?
- Is de LIRIK makkelijk in te vullen?
- Is de instructie voldoende duidelijk?

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten over de inhoudelijke bruikbaarheid (par. 2.1) en de praktische hanteerbaarheid (par. 2.2). Beide paragrafen geven eerst een beknopt overzicht van de bevindingen op de hoofdvragen van de evaluatievragenlijsten. Deze resultaten en de toelichtingen daarop zijn per locatie gebundeld en getoetst in de groepsinterviews.⁴ Dit resulteerde per locatie in een overzicht van positieve en negatieve feedback op de LIRIK, vragen en verbeter suggesties. Op de bevindingen daarvan wordt uitgebreider ingegaan. Daarbij is het criterium gehanteerd dat als opmerkingen door minimaal zes van de acht organisaties onafhankelijk van elkaar zijn genoemd, aangenomen kan worden dat hierover veel consensus is. Wanneer een opmerking door vier of vijf organisaties is genoemd, is er sprake van redelijke consensus. Over opmerkingen die door slechts drie of minder organisaties zijn geplaatst (zie bijlage 4), heerst te weinig consensus. Deze opmerkingen zijn op inhoudelijke relevantie bestudeerd en voor zover zinvol meegenomen in de conclusies en aanbevelingen.

Er bleken geen verschillen te zijn in de resultaten uit de evaluatievragenlijsten en de groepsinterviews tussen de doelgroepen jeugdigen met een (L)VB en ouders met een (L)VB. Bij de beschrijving van de resultaten wordt daarom geen onderscheid gemaakt naar doelgroep. Naast de pilot in de praktijk heeft het NJi een beknopte literatuurstudie uitgevoerd naar factoren die het relatieve risico op kindermishandeling bij (L)VB-ouders en -jeugdigen vergroten of verkleinen, om te bepalen of de LIRIK hierop inhoudelijk aangepast moet worden. De resultaten van deze literatuurstudie worden besproken in paragraaf 2.3. In paragraaf 2.4 volgen de conclusies over de inhoudelijke bruikbaarheid en praktische hanteerbaarheid van de LIRIK.

2.1 Inhoudelijke bruikbaarheid

Algemene indruk uit de evaluatievragenlijsten:

De respondenten hebben voor elke casus in de pilot aangegeven of zij de LIRIK helpend vonden bij het beoordelen van de veiligheid van of de veiligheidsrisico's voor de jeugdige. Onderstaande tabellen laten zien of de LIRIK als ondersteunend werd ervaren.

⁴ Er zijn ook opmerkingen geplaatst over inhoudelijke punten die wél in de LIRIK staan, maar verkeerd begrepen zijn door de professional. De professional heeft dan het doel, de mogelijkheden en beperkingen van de LIRIK niet helemaal begrepen. Deze opmerkingen zijn zoveel als mogelijk uit deze rapportage gefilterd.

In driekwart van de zaken werd de LIRIK helpend gevonden bij het beoordelen van de huidige veiligheidssituatie (zie Tabel 3). De LIRIK werd ook als helpend ervaren voor het inschatten van veiligheidsrisico's voor twee derde van de gezinnen (zie Tabel 4). In ruim 80% van de zaken vonden respondenten het zinvol om de LIRIK te gebruiken (Zie Tabel 4). Respondenten gaven wel aan dat zij niet alle informatie in de LIRIK kwijt konden (zie Tabel 6). Voorbeelden hiervan worden verderop besproken bij de verdieping door groepsinterviews. Voornamelijk werd aangegeven dat respondenten informatie en factoren over andere gezinsleden zoals een stiefvader of brusje, of factoren uit het bredere netwerk niet kwijt konden.

Tabel 3. Heeft de LIRIK de respondent geholpen bij het beoordelen van de veiligheid in de huidige situatie?

Geholpen bij huidige situatie	Aantal	Percentage
Ja	113	73.9
Nee	40	26.1

Tabel 4. Heeft de LIRIK de respondent geholpen bij het beoordelen van veiligheidsrisico's voor de jeugdige?

Geholpen bij risicotaxatie	Aantal	Percentage
Ja	105	68.6
Nee	48	31.4

Tabel 5. Vond de respondent het terugkijkend zinvol om LIRIK bij de casus, op betreffende moment in het werkproces te gebruiken?

Zinvol	Aantal	Percentage
Ja	125	81.7
Nee	28	18.3

Tabel 6. Was er informatie die de respondent niet in de LIRIK kwijt kon?

Ontbrekende informatie	Aantal	Percentage
Ja	82	53.6
Nee	71	46.4

Verdieping door groepsinterviews

De resultaten en toelichtingen op de evaluatievragenlijsten zijn per locatie gebundeld en getoetst in een groepsinterview. Daarbij is aandacht besteed aan de volgende aspecten:

- A. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk ondersteunend?
- B. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk niet ondersteunend?
- C. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk onduidelijk?
- D. Suggesties voor inhoudelijke verbeteringen.

A. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk ondersteunend?

De meeste locaties zijn het erover eens dat de LIRIK helpt bij:

- het krijgen van een gestructureerd overzicht van (on)veiligheid en risico's;
- het duidelijk maken wat je nog niet weet;
- bewust worden en concretiseren van intuïtie en objectiever kijken;
- het expliciteren van het professioneel oordeel;

- het zichtbaar maken van aandachtspunten met betrekking tot kindveiligheid;
- geen zaken over het hoofd zien en kritisch te kijken naar alle objectieve beschermende en risicofactoren.

Er bestaat redelijke consensus over de LIRIK als hulpmiddel bij:

- zichtbaar maken van risicofactoren en zorgen;
- inschatten van de ernst van de situatie in relatie tot besluitvorming over inzetten, voortzetten of afsluiten van hulp;
- zicht krijgen op welke hulp op welke gebieden nodig is;
- het verkrijgen van extra inzichten en informatie over de casus ten behoeve van beeldvorming over de veiligheidssituatie;
- maken van afwegingen en trekken van conclusies;
- het zorgvuldiger wegen van risico- en beschermende factoren;
- het bewust, specifiek en zorgvuldig kijken naar de huidige veiligheidssituatie in het gezin.

B. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk niet ondersteunend?

Er heerst consensus over de volgende punten:

- Veiligheidsrisico's en beschermende factoren van het (direct) betrokken netwerk komen in de LIRIK te weinig prominent aan bod.
- De LIRIK is te veel gericht op ouders en de thuissituatie. De bredere sociale context en het netwerk zijn voor de (L)VB-doelgroep sterk van invloed, omdat deze doelgroep beïnvloedbaar is en afhankelijk is van hulp van anderen.

Redelijke consensus bestaat over de volgende punten:

- De concluderende kernvragen in de LIRIK zijn niet toereikend om objectief gradaties in de ernst van de problematiek te kunnen beoordelen.
- Het is lastig afwegen of de vermoedens die je hebt voldoende zijn om te spreken over kindermishandeling.
- De vragen maken de beleving zwart-wit, waardoor voor het gevoel van de professional er te weinig ruimte is voor nuances en er te veel focus en uitvergroting is op de zorgen.
- Er is te weinig ruimte voor specifieke risicofactoren bij andere gezinsleden, bijvoorbeeld risicovol gedrag van de zus of stiefouder of het feit dat er meerdere jeugdigen met (L)VB-problematiek in het gezin aanwezig zijn waardoor de belasting voor de ouders erg groot is.

C. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk onduidelijk?

Er zijn geen onduidelijkheden waar algemene consensus over bestaat. Punten waar redelijke consensus over is zijn:

- De beschermende factor 'aantrekkelijk uiterlijk' bij de jeugdige wordt door de respondenten meer ervaren als een risicofactor. De interpretatie van het begrip is onduidelijk.
- Het is onduidelijk hoe moet worden omgegaan met informatie uit het (recente) verleden van het gezin als mogelijke risicofactor voor de huidige veiligheid van de jeugdige (bijvoorbeeld huiselijk geweld in het verleden).
- Bij een verstandelijk beperkte jeugdige zijn altijd zorgen over psychosociaal functioneren, vaardigheden en cognitieve ontwikkeling en is altijd sprake van de risicofactoren handicap en gedragsproblematiek. Hoe moet dit worden beoordeeld in relatie tot signalen van en risico op kindermishandeling?

D. Suggesties voor inhoudelijke verbeteringen.

Enkele organisaties hebben als verbetersuggesties genoemd:

- De beschermende factor 'Jeugdige is bereid en in staat om te veranderen' moet gesplitst worden.

2.2 Hanteerbaarheid

Algemene indruk uit de evaluatievragenlijsten.

De respondenten vonden het in driekwart van de zaken niet moeilijk om de LIRIK voor een specifieke casus in te vullen. In ongeveer een kwart van de zaken vonden zij dit wel moeilijk. In de reacties valt op dat er vrij weinig onduidelijkheden worden ervaren in de LIRIK zelf, maar dat de toelichting op veel punten wel onduidelijk is.

Tabel 7. Hoe gemakkelijk vond de respondent het, op een schaal van 1 tot 5, om de LIRIK voor deze casus in te vullen?

Moeilijkheidsgraad	Aantal	Percentage
Heel gemakkelijk	5	3.3
Gemakkelijk	58	37.9
Neutraal	50	32.7
Moeilijk	38	24.8
Heel moeilijk	2	1.3

Tabel 8. Is de respondent onduidelijkheden in de LIRIK tegengekomen?

Onduidelijkheden in LIRIK	Aantal	Percentage
Ja	21	13.7
Nee	132	86.3

Tabel 9. Is de respondent onduidelijkheden in toelichting van de LIRIK tegengekomen?

Onduidelijkheden in toelichting LIRIK	Aantal	Percentage
Ja	144	94.1
Nee	9	5.9

Verdieping door groepsinterviews

De resultaten en toelichtingen op de evaluatievragenlijsten zijn per locatie gebundeld en getoetst in een groepsinterview. Daarbij is aandacht besteed aan de volgende aspecten:

- Op welke punten is de hanteerbaarheid van de LIRIK goed?
- Op welke punten is de LIRIK niet goed hanteerbaar?
- Op welke punten is de LIRIK of de toelichting onduidelijk?
- Suggesties voor verbeteringen.

A. Op welke punten is de hanteerbaarheid van de LIRIK goed?

Er zijn geen punten die door vrijwel alle organisaties zijn genoemd. Wel bestaat redelijke consensus over de volgende punten:

- De LIRIK is vooral goed hanteerbaar als je lang betrokken bent bij het gezin, het gezin voldoende openheid biedt en/of je voldoende informatie en voorkennis hebt.
- De LIRIK is een checklist/meetinstrument met veel duidelijke en korte items en vragen om de veiligheidssituatie te bekijken.

B. Op welke punten is de LIRIK niet goed hanteerbaar?

Ook hier zijn geen opmerkingen die door de meeste organisaties zijn genoemd. Redelijke consensus bestaat over de vormgeving van de LIRIK:

- De lay-out van de aankruisvakjes is onduidelijk.
- Er is te weinig schrijfruimte, vooral bij de toelichtingen en bij steun (in)formeel netwerk.
- De interpretatie van 'beschikbaarheid voor de jeugdige' is onduidelijk omdat deze risicofactor positief geformuleerd is in een rijtje risicofactoren die allemaal negatief geformuleerd zijn.

C. Op welke punten is de LIRIK of de toelichting onduidelijk?

Vrijwel alle organisaties vinden het zowel in de LIRIK als in de toelichting onduidelijk hoe je onderscheid maakt tussen ouders. Dus hoe vul je de LIRIK in als er meer ouders zijn?

Redelijke consensus heerst er over dat het onderscheid tussen bepaalde antwoordcategorieën (klein-matig–reëel-groot) niet duidelijk is.

D. Suggesties voor verbeteringen.

Er bestaat redelijke consensus over de volgende punten:

- De LIRIK dient samen met een collega, gedragsdeskundige, orthopedagoog of werkbegeleider ingevuld te worden.
- Er is meer ruimte nodig voor informatie over signalen en de omgang van direct betrokkenen en derden, zoals opa, oma, buurman, andere jeugdigen in het gezin, huisarts en school.

2.3 Risico- en beschermende factoren voor (L)VB-jeugdigen en/of -ouders

Een verstandelijke beperking bij een jeugdige of een ouder wordt in het algemeen gezien als een risicofactor voor kindermishandeling. Instellingen voor ouders en/of jeugdigen met (L)VB-problematiek hebben dus al te maken met een risicogroep. De vraag is of voor deze doelgroep specifieke risico- en beschermende factoren te onderscheiden zijn die kunnen helpen bij het wegen van het relatieve risico op kindermishandeling binnen de doelgroep. Het NJi heeft een beknopte literatuurstudie hiernaar gedaan (zie bijlage 2).

De conclusie is dat de literatuur over specifieke risico- en beschermende factoren voor de (L)VB-jeugdigen en/of -ouders beperkt is. De gevonden artikelen zijn verschillend qua opzet en kwaliteit. Op grond van de bevindingen kunnen geen harde conclusies worden getrokken over factoren die het risico op kindermishandeling verhogen of verlagen bij (L)VB-jeugdigen. Er zijn dus geen factoren op te noemen die een hoger of lager risico op kindermishandeling binnen de risicogroep (L)VB-jeugdigen bepalen. Wel zijn er aanwijzingen dat bepaalde factoren meespelen bij het ontstaan van kindermishandeling bij (L)VB-jeugdigen. Ook zijn er aanwijzingen voor factoren die mogelijk de kans op onveiligheid verminderen bij (L)VB-ouders.

Factoren die mogelijk meespelen in het ontstaan van kindermishandeling van jeugdigen met een verstandelijk beperking:

- Jeugdige is jonger dan 4 jaar.
- Lichtere handicap van de jeugdige (in het desbetreffende onderzoek wordt geen definitie van lichtere handicap gegeven).

- Verhoogde kwetsbaarheid bij communicatiebeperkingen, gedragsproblemen, leerproblemen en zintuiglijke beperkingen van de jeugdige.
- Ouder kan niet goed omgaan met de beperking van de jeugdige.
- Slechte relatie tussen jeugdige en ouder.
- Huiselijk geweld tussen ouders.

Factoren die mogelijk meespelen in het ontstaan van kindermishandeling door ouders met een verstandelijke beperking:

- Ouderlijke stress.
- Een verleden waarin de ouder zelf slachtoffer is geweest van kindermishandeling.
- Een lage sociaaleconomische status.
- Een psychische aandoening.
- Een slechte gezondheid, medische aandoening of fysieke beperking.
- Middelengebruik.
- Het ontbreken van sociaal ondersteunend netwerk (professionele hulpverlening kan bij het ontbreken daarvan versterkend werken, maar ook een bron van stress zijn).
- Opvoeden van een jeugdige met 'special needs'.
- Voor moeders: een mannelijke partner die géén verstandelijke beperking heeft, als daardoor een ongelijkwaardige en onveilige relatie ontstaat.
- Voor moeders: een mannelijke partner met crimineel en/of anti-sociaal gedrag.

Factoren die mogelijk bijdragen aan de preventie van kindermishandeling door verstandelijk beperkte ouders:

- Leerbaarheid; de ouder is in staat om iets met gegeven adviezen te doen.
- Aanwezigheid van een niet-verstandelijk beperkte partner die ondersteunend en aanvullend is t.o.v. de beperking van de andere ouder.
- Aanwezigheid van sociale steun.
- Bereidheid om steun te vragen en adviezen te accepteren.
- Ontbreken van financiële problemen.
- Aanwezigheid van professionele hulp.

2.4 Conclusies en aanbevelingen voor de LIRIK

Bruikbaarheid van de LIRIK voor de doelgroepen (L)VB-jeugdigen en –ouders

Op basis van de pilot kan gesteld worden dat de LIRIK in potentie een bruikbaar instrument is voor het inschatten van de veiligheid en de risico's op kindermishandeling voor cliënten met een (L)VB. Dit geldt zowel voor jeugdigen, als voor ouders. Alle deelnemende organisaties geven aan de LIRIK een handig instrument te vinden en positief te zijn over het gebruik en eventuele implementatie hiervan. Er heerst veel consensus over de geplaatste positieve opmerkingen over de bruikbaarheid van de LIRIK. De LIRIK wordt ervaren als ondersteunend bij het systematisch beoordelen van veiligheid en risico's, het expliciteren van het professionele oordeel en het reflecteren op beschikbare informatie, intuïtie en conclusies. De items en vragen worden over het algemeen als relevant en duidelijk beoordeeld.

De deelnemende organisaties geven een flink aantal inhoudelijke opmerkingen en verbeteringsuggesties. Opvallend is dat slechts enkele opmerkingen door meer organisaties worden gedeeld. De meeste opmerkingen worden door slechts één of twee organisaties genoemd, deze

opmerkingen zijn veelal op detailniveau (zie bijlage 4). De begeleidingscommissie heeft deze opmerkingen beoordeeld op relevantie en waar inhoudelijk zinvol opgenomen in de aanbevelingen voor de LIRIK.

Duidelijk is dat de respondenten het erover eens zijn dat de bredere sociale context en vooral het netwerk van het gezin in de LIRIK te weinig aandacht krijgt. Dat geldt zowel voor veiligheidsrisico's, als voor beschermende factoren. Het betreft hier een kwetsbare doelgroep die –meer dan andere gezinnen- in positieve en negatieve zin beïnvloedbaar is door hun omgeving.

Een aandachtspunt is dat een aanzienlijk deel van de gebruikers het lastig blijft vinden om de beschikbare informatie te wegen om tot een oordeel te komen. Er is behoefte aan meer richtlijnen of criteria voor het beoordelen van het relatieve risico bij (L)VB-cliënten (die immers al een risicogroep zijn), het inschatten van de ernst van de problematiek en de beoordeling of er sprake is van kindermishandeling. Ook is er behoefte aan een betere toelichting over hoe de ontwikkeling en het functioneren van de jeugdige beoordeeld moeten worden in relatie tot mogelijke signalen van kindermishandeling.

Specifieke inhoudelijke wensen zijn: meer ruimte voor risicofactoren bij andere gezinsleden en het splitsen van de beschermende factor 'jeugdige is bereid en in staat om te veranderen' in twee aparte factoren.

Een deel van de gebruikers vindt dat de LIRIK door de vraagstelling te veel gericht is op zorgen, waardoor te weinig ruimte is voor nuancering van het professionele oordeel. Ook blijkt het onderscheid tussen bepaalde antwoordcategorieën (klein-matig-reëel-groot) voor verschillende gebruikers onvoldoende duidelijk. Dit zou beter toegelicht moeten worden. Ook is meer toelichting nodig waarom 'aantrekkelijk uiterlijk' als beschermende factor is opgenomen, hoe moet worden omgegaan met informatie uit het (recente) verleden en hoe de LIRIK wordt ingevuld voor meer ouders.

Ten slotte vinden veel gebruikers de lay-out van de LIRIK onduidelijk en missen zij voldoende schrijfruimte.

Opvallend is dat de meeste opmerkingen over de bruikbaarheid van de LIRIK overeenstemmen met de feedback van gebruikers in de reguliere jeugdzorg.⁵ Dit geldt zowel voor de breed gedeelde, als voor de incidenteel gemaakte opmerkingen. Specifiek voor de (L)VB-sector is de wens om in de LIRIK meer aandacht te besteden aan veiligheidsrisico's en beschermende factoren in het netwerk van het gezin en het beoordelen van het relatieve risico binnen deze doelgroep. De literatuur geeft echter weinig specifieke criteria voor het onderscheiden van hoog- en laag-risicogroepen binnen de doelgroepen (L)VB-ouders en -jeugdigen. Er zijn aanwijzingen voor factoren die het risico op onveiligheid vergroten of juist verkleinen, maar deze zijn onvoldoende wetenschappelijk onderzocht om in de LIRIK te kunnen worden opgenomen.

Aanbevelingen voor aanpassingen aan de LIRIK

Gezien het feit dat de meeste opmerkingen en verbeteringsuggesties algemeen gelden voor de LIRIK en het NJi reeds werkt aan een verbeterde LIRIK, adviseert de begeleidingscommissie om geen specifieke LIRIK-(L)VB te ontwikkelen, maar de algemene feedback in de herziene LIRIK en toelichting te verwerken. Bovendien verwacht de begeleidingscommissie dat, mede door de transitie

⁵ Berge, I. ten & Rossum, J. van (2009). *Evaluatie en bijstelling GCT en LIRIK. Samenvatting resultaten en aanpassingen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Faber, L.L. (2012). *De LIRIK: validiteitsonderzoek naar het Licht Instrument Risicotaxatie Kindermishandeling*. Nederland: Vrije Universiteit.

en transformatie, specifieke doelgroepen zoals cliënten met een (licht) verstandelijke beperking, zich steeds meer door de hele sector zullen bewegen. Op dit moment bevinden zich ook al (L)VB-jeugdigen in de jeugdzorg. Het is beter een breed toepasbare LIRIK te maken met specifieke aandachtspunten voor (L)VB die men kan overslaan als het niet van toepassing is, dan een aparte versie voor deze doelgroep. Een gevaar van twee aparte versies van de LIRIK is dat specifieke aandachtspunten over het hoofd worden gezien als de gebruiker bij aanvang de verkeerde checklist kiest.

Als specifiek aandachtspunt moet in de LIRIK in ieder geval het sociale netwerk worden opgenomen. In de toelichting bij de LIRIK moet specifiek aandacht worden besteed aan het wegen van informatie om de kindveiligheid en risico op kindermishandeling te beoordelen.

Sommige incidenteel gemaakte opmerkingen (opmerkingen die 1, 2 of 3 keer zijn genoemd door locaties) hebben volgens de begeleidingscommissie toegevoegde waarde in het zo goed mogelijk beoordelen van kindveiligheid in de (L)VB-sector. Het betreft de volgende punten waar men alert op moet zijn bij (L)VB-jeugdigen en/of –ouders bij het beoordelen van de huidige en toekomstige veiligheid:

- Overvraging van de jeugdige is een vaak voorkomend probleem in deze doelgroep.
- Mogelijke risicofactoren: ongeplande zwangerschap, vechtscheiding, niet zelfredzaam zijn, zelfoverschatting.
- Toelichting op hoe de LIRIK in te vullen bij: ongeboren/pasgeboren jeugdige, over beschermende ouders, niet-gediagnosticeerde problematiek van ouders.
- Toelichting hoe om te gaan als veel informatie onbekend is (veel vraagtekens aangevinkt).

Het NJi wordt aangeraden deze punten als specifieke aandachtspunten bij (L)VB-clients in de (toelichting op de) LIRIK op te nemen.

Van de LIRIK bestaan verschillende digitale versies die ontwikkeld zijn om de hanteerbaarheid te vergroten. Deze versies bieden meer schrijfruimte, een betere lay-out en meer mogelijkheden om informatie over verschillende ouders/opvoeders op te nemen. De mogelijkheden van een papieren versie zijn hierin beperkter, al dient in de herziene LIRIK hier wel aandacht aan besteed te worden. Bovendien is een groot voordeel van de digitale versies dat daarin helpteksten beschikbaar zijn met toelichting op de diverse items en vragen. De gebruiker zal eerder deze helpteksten gebruiken dan de papieren toelichting erbij te nemen. De begeleidingscommissie adviseert de organisaties om deze redenen een digitale versie te gebruiken.

Ten slotte adviseert de begeleidingscommissie om goed gebruik van de LIRIK te bevorderen door een korte instructie in de vorm van een 'Quickstart-gids' te maken en de bruikbaarheid van de LIRIK ook te onderzoeken bij de doelgroep verstandelijk beperkte kinderen boven de 18 jaar.

3. Implementatie van de LIRIK

De tweede vraag voor de pilot is wat belangrijke randvoorwaarden en succesfactoren zijn voor de implementatie van de LIRIK. Met andere woorden, wat is volgens de respondenten nodig om in de praktijk goed met de LIRIK te kunnen werken? Deze vraag is vooral in de groepsinterviews aan de orde geweest.

Uit de groepsinterviews komt naar voren dat organisaties verschillen in de mate waarin zij nagedacht hebben over implementatie van de LIRIK. Dit is mede afhankelijk van de organisatiestructuur, interne werkstructuur en de behoefte aan een risicotaxatie-instrument.

In de evaluatievragenlijsten en groepsinterviews zijn de volgende vragen besproken:

1. Op welke momenten in het werkproces is het zinvol om de LIRIK in te zetten?
2. Wat zijn de randvoorwaarden en succesfactoren voor een goed gebruik van de LIRIK?

In paragraaf 3.1 staan de bevindingen beschreven over het inzetten van de LIRIK in het werkproces. Paragraaf 3.2 beschrijft de feedback van de respondenten op randvoorwaarden en succesfactoren voor goed gebruik van de LIRIK. Het hoofdstuk eindigt met conclusies in paragraaf 3.3.

3.1 Gebruik van de LIRIK in het werkproces

Voor welke situaties?

De evaluatievragenlijsten laten zien dat de LIRIK vooral is ingevuld bij een vermoeden van of een daadwerkelijk onveilige opvoedsituatie (respectievelijk 57.6% en 28.0%) (Tabel 10). 19 Respondenten (14.4%) hadden bij deze vraag aangegeven dat de situatie van invullen 'anders' was. Zij gaven voornamelijk aan dat de situatie op het moment van invullen géén vermoeden van een onveilige opvoedsituatie was. De LIRIK is door hen ingezet als check of de thuissituatie stabiel is, al dan niet met betrokken hulp. Enkele respondenten gaven aan dat er nog te weinig zicht was op de situatie en dat de LIRIK ingezet is om het gezin in kaart te brengen of er was een vermoeden van een onveilige omgevingssituatie.

De overige 21 respondenten gaven geen duidelijke reden of benoemden als reden voor het invullen van de LIRIK het deelnemen aan de pilot. Deze antwoorden zijn bij het berekenen van de percentages niet meegenomen. Er is dus uitgegaan van een totaal van 132 valide antwoorden.

Tabel 10. Wat was de situatie op het moment van invullen van de LIRIK?

Situatie	Aantal	Percentage
Een vermoeden van een onveilige opvoedsituatie	76	57.6
Reeds sprake van een onveilige opvoedsituatie	37	28.0
Anders	19	14.4
Totaal	132	100

In de meeste groepsinterviews was discussie over de situaties waarin de LIRIK ingevuld dient te worden: is die standaard in alle zaken of alleen bij een vermoeden van of een daadwerkelijk onveilige opvoedsituatie? Verschillende organisaties vroegen zich af of het nuttig is de LIRIK in te vullen als er geen vermoeden is van kindermishandeling. Anderen gaven aan dat de LIRIK juist standaard moet worden ingezet, omdat bij (L)VVB-cliënten er altijd sprake is van een verhoogd risico op kindermishandeling. Als voordelen van standaardafname werd genoemd dat de kans kleiner is dat er veiligheidsaspecten bij gezinnen over het hoofd worden gezien en dat hulpverleners gerichter

informatie verzamelen over kindveiligheid. Benoemd werd ook dat wanneer een individuele werker zelf bepaalt of en wanneer hij de LIRIK inzet, het risico bestaat dat de kennis over goed gebruik van de LIRIK verwatert. Standaardafname en frequent gebruik van de LIRIK zou echter kunnen bijdragen aan voldoende kennis en vaardigheden van de werkers om de LIRIK goed te gebruiken.

Moment van invullen

Alle organisaties vinden het van belang dat er duidelijke afspraken worden gemaakt over wie de LIRIK wanneer invult. De organisatie dient hiervoor een protocol te ontwikkelen. Het protocol moet onder meer aandacht besteden aan de fase(n) waarin de LIRIK ingezet wordt. In onderstaande tabel is te zien wat het moment van invullen van de LIRIK was tijdens de pilot. Het valt op dat de LIRIK vooral wordt ingezet bij het monitoren van de veiligheid tijdens het hulptraject en als input voor het maken van een hulpverleningsplan (respectievelijk 55.6% en 26.6%) (Tabel 11). Van de totaal 153 respondenten gaven 29 respondenten aan dat het moment van invullen binnen de organisatie 'anders' was, namelijk het deelnemen aan de pilot. Deze antwoorden zijn bij het berekenen van de percentages niet meegenomen. Er is dus uitgegaan van een totaal van 124 valide antwoorden.

Tabel 11. Wat was binnen de organisatie het moment van invullen van de LIRIK?

Moment	Aantal	Percentage
Bij het monitoren van de veiligheid en/of de voortgang van hulp	69	55.6
Als input voor het maken van een hulpverlening-/begeleidingsplan	33	26.6
Als input voor het maken van een veiligheidsplan	13	10.5
Bij het beëindigen van de hulp/begeleiding	9	7.3
Totaal	124	100

In de groepsinterviews wordt bevestigd dat de LIRIK op verschillende momenten in het werkproces inzetbaar is. Genoemd wordt:

Bij aanvang van de hulp:

- Inzetten bij nieuwe gezinnen, 'aan de poort' om een eerste beeld te krijgen.
- Inzetten bij aanvang van de hulpverlening.

Tijdens de hulp:

- Als een hulpverlener zich zorgen maakt of vermoedens heeft.
- Om meer zicht te krijgen op de veiligheid van de jeugdige en verbeteringen daarin.
- Als de gezinssituatie veranderd is.
- Als de risico's beter in kaart gebracht moeten worden.

Bij evaluatie van de hulp:

- De voortgang beoordelen (tussentijds en eindevaluatie).
- Beoordelen of hulp voldoende was en beëindigd kan worden.

3.2 Randvoorwaarden en succesfactoren voor goed gebruik van de LIRIK

In de groepsinterviews hebben de deelnemers aangegeven wat volgens hen nodig is om de LIRIK in de praktijk goed te kunnen gebruiken. De reacties zijn ondergebracht in de volgende categorieën:

- Interne (werk)afspraken over collegiaal overleg, vervolgacties na invullen van de LIRIK, dossiervorming en bespreking met ouders en jeugdige;
- Deskundigheidsbevordering;

- Voldoende tijd;
- Implementatie en borging.

Interne (werk)afspraken

Alle organisaties benoemen het belang van heldere interne (werk)afspraken, al dan niet vastgelegd in een protocol. Naast afspraken over het al dan niet standaard invullen, en wie op welk moment de LIRIK invult (zie par. 3.1), zijn afspraken nodig over collegiaal overleg, vervolgacties, dossiervorming en bespreking met ouders.

Collegiaal overleg

Alle organisaties geven aan dat het intern bespreken en delen van de conclusies uit de LIRIK verplicht zou moeten zijn. De bevindingen en conclusies dienen getoetst en breder gedragen te worden door anderen. Het oordeel over kindveiligheid moet zoveel mogelijk objectief zijn, waarbij meningen en goede bedoelingen onderscheiden worden van feiten. In het collegiaal overleg kunnen individuele normen en waarden gedeeld en kritisch bevraagd worden zodat een meer objectief oordeel ontstaat. Gedragsdeskundigen geven aan dat een ingevulde LIRIK hen bij dezen overleggen een goed overzicht geeft van de voorliggende casus.

Afhankelijk van de bestaande organisatiestructuur kan dit geborgd worden in een bilateraal (casuïstiek)overleg met een werkbegeleider (werkbegeleiding), gedragsdeskundige of andere collega, of in een (casuïstiek)overleg met het multidisciplinair team. Veiligheid zou een vast besprekingspunt moeten zijn in de cliëntbespreking. Tijdens de pilots is de LIRIK in ruim de helft van de zaken gezamenlijk door een hulpverlener en werkbegeleider ingevuld en in de andere helft door een uitvoerend hulpverlener, zie tabel 12.

Tabel 12. Wie heeft de LIRIK ingevuld?

Wie heeft de LIRIK ingevuld?	Aantal	Percentage
Uitvoerend hulpverlener en werkbegeleider samen	82	53.6
Uitvoerend hulpverlener	71	46.4

Vervolgacties na het invullen van de LIRIK

De respondenten geven aan dat de LIRIK hen helpt bij het beoordelen welke vervolgstappen nodig zijn, omdat je meer zicht krijgt op de situatie, factoren en patronen in het gezin. De LIRIK dient als duidelijk startpunt voor het bepalen en uitvoeren van verdere stappen om de kindveiligheid te herstellen of te bewaken. Echter, alle organisaties geven aan dat het van belang is dat de organisatie de LIRIK inbedt in heldere afspraken over het vervolg van de besluitvorming. Alle medewerkers moeten weten wat er gedaan wordt met de bevindingen uit de LIRIK en hoe er verder gehandeld dient te worden. De respondenten hebben behoefte aan een beslisboom waarin mogelijke vervolgstappen en afspraken na het invullen van de LIRIK helder vastgelegd zijn. Ook moet duidelijk zijn wie daarin welke verantwoordelijkheid heeft en welke taken.

Dossiervorming

Alle organisaties geven aan dat duidelijke afspraken nodig zijn over wat wel/niet in het dossier komt indien de LIRIK geïmplementeerd wordt. Er is terughoudendheid over de vraag of de LIRIK onderdeel van het dossier moet zijn. De LIRIK is niet zonder meer geschikt voor inzage door ouders en jeugdigen. Wanneer de LIRIK in te zien is door cliënten, verwacht men onbegrip en weerstand wat de vertrouwensband met de hulpverlener kan schaden. De respondenten beschouwen de LIRIK

vooral als een hulpmiddel voor de hulpverlener om tot een onderbouwd oordeel te komen, waarbij wordt aangegeven dat een dergelijk hulpmiddel geen onderdeel van het dossier hoeft te zijn. Echter, de zorgen die de hulpverlener heeft en de conclusies die getrokken worden aan de hand van de LIRIK dienen wél een plek te krijgen in het dossier. Deze moeten verwerkt worden binnen de bestaande verslaglegging en besproken worden met het gezin.

De respondenten vinden het belangrijk dat de inzage in het dossier zorgvuldig geregeld is en de LIRIK niet overal in de organisatie terechtkomt. Ook moeten er afspraken gemaakt worden over de geldigheid van de LIRIK. Of de LIRIK onderdeel zou moeten zijn van het dossier vinden de hulpverleners uiteindelijk een besluit voor de organisatie, wat juridisch geborgd moet zijn.

Aangegeven wordt dat een ‘schaduw dossier’ bijvoorbeeld wettelijk niet mag.

“Van tevoren dient de hulpverlener aan te geven dat hij/zij dit soort formulieren invult. Zeker als je het standaard gaat afnemen dan moeten ouders dit weten en mogen ze inzage hebben. Men dient te weten dat je de ontwikkeling van de jeugdigen volgt. Hier zijn formele afspraken over/ juridisch.”

Bespreking met de ouders en de jeugdige

De respondenten vinden het belangrijk transparant te zijn naar ouders en jeugdigen en tegelijkertijd de vertrouwensband met het gezin niet te schaden. In de groepsinterviews geven alle organisaties aan dat de LIRIK een hulpmiddel is om zorgen te bespreken met het gezin. De respondenten vragen zich echter af in hoeverre het wenselijk is om de LIRIK zelf (als instrument) te bespreken met ouders en jeugdigen. Zij vinden de LIRIK een ‘cliëntonvriendelijk’ instrument door de nadruk op problemen, zorgen en risico’s en vinden het taalgebruik te moeilijk voor ouders en jeugdigen met (L)VB-problematiek. De inhoud van de vragenlijst kan boosheid bij ouders opwekken. Tijdens de pilot is bij 4 van de 153 gezinnen waarbij de LIRIK is afgenomen de uitkomst besproken met ouder(s)/primaire opvoeder(s). Dit bleek geen problemen op te leveren. Het zorgde in 3 gevallen voor overeenstemming of herkenning over de zorgen en in 1 geval voor meer duidelijkheid over zaken waar nog vragen lagen.

De LIRIK geeft handvatten om kindveiligheid en risico’s in kaart te brengen en daarmee aanknopingspunten voor *wat* besproken moet worden. Echter, *hoe* je met ouders en jeugdigen praat over veiligheid blijkt voor veel respondenten een knelpunt. Alle respondenten vinden het belangrijk om de uitkomsten van de LIRIK te bespreken, maar er zijn nogal wat vragen en handelingsverlegenheid over de wijze waarop dit het beste kan gebeuren. Het bespreken van (on)veiligheid is geen probleem van de LIRIK op zich, maar wordt in het algemeen als lastig thema ervaren. Respondenten hebben behoefte aan ondersteuning bij algemene vragen als “Welke terminologie gebruik je?” “Hoe kan je het beste aansluiten bij de cliënt?” en “Hoe bespreek je op een positieve manier je zorgen zodat de vertrouwensband niet geschaad wordt?” Een specifieke vraag is hoe je de vertaalslag maakt van de bevindingen uit de LIRIK naar het gesprek met ouders en jeugdigen daarover. Dit kan ook nog per casus en hulpverlener verschillen.

De respondenten benoemen dat de organisatie in ieder geval duidelijke afspraken moet maken over het bespreken van zorgen met ouders en jeugdigen. Voorbeelden van dergelijke afspraken zijn: de LIRIK wordt wel/niet standaard besproken met ouders; indien er vraagtekens ingevuld zijn in de LIRIK gaat de hulpverlener in gesprek met het gezin; en wie bespreekt de LIRIK met ouders en jeugdigen? Men heeft tenslotte behoefte aan richtlijnen over hoe je zorgen over (on)veiligheid het beste met ouders en jeugdigen kan bespreken.

Deskundigheidsbevordering

Training en werkbegeleiding worden als belangrijke randvoorwaarden genoemd: “*Je geeft een*

beoordeling binnen gezinnen, soms als enige. Dan moet je het instrument goed kennen en zorgen dat je het op een goede manier interpreteert.”

Op één organisatie na geven alle organisaties aan dat een training nodig is alvorens met de LIRIK te gaan werken. *“We moeten voorkomen dat in het veld ‘wildgroei’ ontstaat; dat de LIRIK niet gebruikt wordt zoals die bedoeld is.”* Hulpverleners moeten goed geïnformeerd worden over de mogelijkheden, beperkingen en het gebruik van de LIRIK. De training van één dagdeel die is aangeboden voorafgaand aan de pilot vonden de meeste respondenten voldoende. Enkele organisaties willen liever een uitgebreidere training, zodat er meer ingegaan kan worden op risicofactoren en signalen, het interpreteren van informatie, en waar welke informatie onder te brengen.

Vervolgens is verdere oefening nodig en coaching in de vorm van werkbegeleiding: *“Als je het een aantal keren doet wordt het steeds gemakkelijker.”* Door met de LIRIK aan de slag te gaan, worden gebruikers steeds vaardiger in het toepassen ervan.

De meningen verschillen over de wijze waarop hulpverleners geschoold moeten worden in de LIRIK; bij het inwerkproces, in de vorm van een training of via een train-de-trainer constructie? Een organisatie benoemt expliciet de wenselijkheid van een certificaat. Een paar organisaties vraagt zich af of het nodig is dat alle hulpverleners de training volgen, wanneer er in de praktijk maar weinig LIRIK's ingevuld worden.

Tijd

Op twee organisaties na wordt aangegeven dat tijd nodig is voor gebruik van de LIRIK: tijd om de LIRIK in te vullen en tijd om de LIRIK te bespreken. De respondenten geven aan dat zij al veel taken en activiteiten hebben en dat een risico is dat hulpverleners de LIRIK niet invullen als dat ten koste gaat van tijd voor andere zaken. Een van de twee organisaties die het aspect tijd niet als voorwaarde noemden, gaf aan dat dit al goed geregeld was. De andere organisatie gaf het volgende antwoord: *“Tijd wordt niet genoemd, omdat het ook tijd gaat opleveren. Je hebt een leidraad, je maakt het veel concreter. Tijd wordt niet als probleem ervaren, en de motivatie is er.”*

Implementatie en borging

Alle organisaties vinden het belangrijk dat er een goed implementatieplan komt als de LIRIK wordt ingevoerd. Doel en werkwijze van de LIRIK dienen bij iedereen eenduidig bekend te zijn. Er moet nagedacht worden over de scholing die daarvoor nodig is. Ook de praktische kant van de invoering van de LIRIK moet goed geregeld worden, bijvoorbeeld waar de LIRIK te vinden is. De meeste organisaties geven aan dat een digitaal systeem met een elektronische versie van de LIRIK wenselijk is. Een aantal organisaties geeft aan dat een aandachtsfunctionaris binnen de organisatie wenselijk is voor de borging van de LIRIK. Deze persoon draagt zorg voor het implementatieplan, de uitvoering en evaluatie van de implementatie. De aandachtsfunctionaris dient op de hoogte te zijn van de ontwikkelingen en veranderingen rondom de LIRIK en ervoor zorg te dragen dat dit gecommuniceerd wordt naar de medewerkers. Uitgesproken wordt dat alle hulpverleners vaardig dienen te zijn in het denken over, bespreken van en handelen rondom veiligheid. De organisatie dient alert te zijn dat kennis en vaardigheden over kindermishandeling en het gebruik van de LIRIK niet verwatert.

3.3 Conclusies en aanbevelingen

Gebruik van de LIRIK in het primair proces

De pilot laat zien dat de LIRIK op verschillende momenten in het primair proces ingezet kan worden: bij aanvang, uitvoering en evaluatie van de hulp. Feitelijk betreft het alle momenten waarop het relevant is om zicht te krijgen op de veiligheid en veiligheidsrisico's om te bepalen of (en zo ja welke) hulp of ondersteuning nodig is om de veiligheid van de jeugdige te verbeteren, of de geboden hulp voldoet of dat andere interventies nodig zijn.

De LIRIK wordt vooral ingevuld bij een vermoeden van of een reeds onveilige opvoedsituatie om meer zicht te krijgen op de (vermoedelijke) onveiligheid en op aanknopingspunten voor verbetering. Het gevaar hiervan is dat situaties waarin geen zorgen zijn ten onrechte als veilig worden aangemerkt. De vraag is of het niet zinvol is om de LIRIK standaard in te zetten om de veiligheid van de jeugdige te beoordelen, ongeacht of er zorgen of vermoedens zijn. De meningen hierover zijn echter verdeeld.

Randvoorwaarden en succesfactoren voor invoering van de LIRIK

Op alle locaties staan de respondenten positief tegenover de invoering van de LIRIK en overwegen zij deze te gaan gebruiken, mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan (naast de gewenste aanpassingen zoals in hoofdstuk 2 geschetst).

Het belang van heldere interne (werk)afspraken, al dan niet vastgelegd in een protocol, wordt breed gedeeld. Deze afspraken betreffen tenminste collegiaal overleg, vervolgacties na het invullen van de LIRIK, dossiervorming en bespreking met de ouders en de jeugdige. Ook bestaat er consensus over het belang van een goede introductie en training van de LIRIK en werkbegeleiding bij de toepassing daarvan in de casuïstiek. De meningen zijn echter verdeeld over de wijze waarop training of scholing georganiseerd moet worden.

Een specifiek aandachtspunt is het bespreken van zorgen met de ouders. Dit wordt als een lastig thema ervaren. Uit de groepsinterviews blijkt dat veel hulpverleners hierbij graag ondersteuning zouden willen ontvangen. De meeste organisaties geven aan dat extra tijd nodig is om de LIRIK in te vullen en te bespreken. De vraag is echter of dat vooral in de beginfase geldt, waarin gebruik van de LIRIK nog onwennig is. Ervaringen in de jeugdzorg lijken dit te bevestigen. Mogelijk levert de LIRIK uiteindelijk tijd op, doordat de gezinssituatie gerichter in kaart wordt gebracht waardoor gerichter passende hulp kan worden ingezet.

Ten slotte wordt als een belangrijke voorwaarde genoemd dat invoering van de LIRIK ondersteund wordt door een implementatieplan waarin een systematische aanpak wordt geschetst voor een goede introductie, ondersteuning en borging van de LIRIK.

Aanbevelingen voor implementatie

Uit onderzoek is bekend dat het succes van een vernieuwing in de praktijk voor een belangrijk deel bepaald wordt door de wijze waarop de invoering plaatsvindt en de mate waarin randvoorwaarden gerealiseerd zijn.⁶

Ervaringen met de LIRIK in de jeugdzorg hebben geleerd dat voor een goed gebruik van de LIRIK dit gefaciliteerd moet worden door heldere werkafspraken, collegiaal overleg, een goede introductie en scholing, ondersteunende ICT en aandacht voor het bespreken van zorgen met de ouders. De

⁶ Ooms, H., Wilschut, M., & Loon, van S. (2011). *Congres Jeugd in Onderzoek: Wijzer in implementeren*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

bevindingen van de pilot in de (L)VB-sector sluiten hierbij aan. Op basis hiervan zijn voor organisaties die met de LIRIK willen gaan werken, de volgende aanbevelingen geformuleerd.

Zorg voor heldere werkafspraken en inbedding in het primair proces

De LIRIK moet goed ingebed zijn in het primair proces. Dat betekent dat de organisatie afspraken maakt over het al dan niet standaard invullen, wie op welk moment de LIRIK invult, wanneer collegiaal overleg plaatsvindt, hoe besluitvorming over vervolgacties plaatsvindt, dossiervorming en wie wanneer de uitkomsten van de LIRIK met ouders en jeugdigen bespreekt. Deze afspraken moeten vastgelegd worden in een protocol waarin de relatie met de meldcode en de verwijzindex wordt beschreven. Zorg dat helder is hoe de LIRIK ingezet wordt in de meldcode voor een professionele beoordeling van aard en ernst van een vermoeden van kindermishandeling.

Bespreek de LIRIK altijd in intercollegiaal overleg

Intercollegiaal overleg heeft een belangrijke meerwaarde voor het zorgvuldig beoordelen van kindveiligheid en goed gebruik van de LIRIK. Aanbevolen wordt de LIRIK altijd in een intercollegiaal overleg te bespreken als de hulpverlener een (licht) vermoeden heeft van kindonveiligheid. In dat overleg moet ook altijd besproken worden hoe en door wie de vermoedens van onveiligheid met ouders worden besproken.

Zorg voor een goede introductie en scholing

Voor een goed gebruik van de LIRIK is het noodzakelijk dat de hulpverleners goed geïnformeerd worden over de mogelijkheden, beperkingen en het gebruik van de LIRIK. Een training van een halve dag is als basis voldoende. Daarnaast wordt werkbegeleiding dringend aangeraden om de toepassing van de LIRIK in de casuïstiek te ondersteunen, te zorgen dat de LIRIK gebruikt wordt zoals bedoeld, en te voorkomen dat kennis wegzakt.

Zorg voor een goed werkbare digitale versie

Een digitale versie biedt meer mogelijkheden dan de papieren LIRIK om te differentiëren binnen de casus, bijvoorbeeld tussen meerdere jeugdigen en meerdere ouders. Ook biedt het meer schrijfruimte om het professionele oordeel toe te lichten en te onderbouwen. Helpteksten bevorderen ten slotte goed gebruik van de LIRIK. Een digitale versie van de LIRIK lijkt daarom het meest praktisch in gebruik.

Onderzoek naar de gewenste deskundigheidsbevordering voor het bespreken van de veiligheid met jeugdigen en ouders

Het bespreken van zorgen over de veiligheid van hun jeugdige(n) met de ouders is een lastig thema. Veel professionals in de jeugdzorg en jeugdhulpverlening vinden het moeilijk om hierover het gesprek aan te gaan. Zij hebben behoefte aan training en ondersteuning daarbij. Hoewel gespreksvaardigheden geen voorwaarde zijn om de LIRIK goed te gebruiken, is wel duidelijk dat handelingsverlegenheid hierover voor hulpverleners een belemmering kan zijn om de LIRIK te gebruiken. Helderheid over de status van de LIRIK en de bespreking van de uitkomsten met de ouders is een noodzakelijke voorwaarde om het gesprek aan te gaan. Daarnaast wordt aangeraden om na te gaan of deskundigheidsbevordering over praten met ouders en jeugdigen over (on)veiligheid in de organisatie gewenst is.

Zorg voor een goed implementatieplan

Invoering van de LIRIK moet ondersteund worden door een implementatieplan waarin beschreven wordt hoe omgegaan wordt met bovengenoemde aanbevelingen. Daarnaast kan het implementatieplan aandacht besteden aan de extra tijdsinvestering die in de beginfase nodig is met de LIRIK te leren werken, evenals aan monitoring en evaluatie van het gebruik van de LIRIK.

Bijlage 1 Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid

Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid - Jeugdzorg (LIRIK-JZ)

Herziene versie juni 2009

Ingrid ten Berge & Karin Eijgenraam © NJi

i.s.m. Landelijk Inhoudelijk Platform VIB

download van www.nji.nl/lirik

Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid (LIRIK)

© Nederlands Jeugdinstituut, juni 2009

Datum:

Naam kind/gezin:

Ingevuld door:

1. Huidige veiligheidssituatie

A. DIRECTE VEILIGHEID

- Bedreiging door ouder(s)/primaire opvoeder(s):
 - Ernstige kindermishandeling
 - Onvoldoende bescherming
 - Onvoldoende basiszorg
 - Opvoeder niet beschikbaar
 - Ouder(s) belemmeren zicht op / toegang tot jeugdige
- Bedreiging door jeugdige zelf
- Bedreiging door ander gezinslid / derde, namelijk:

Zijn er vermoedens of aanwijzingen dat de jeugdige op dit moment fysiek in gevaar is? ja nee onbekend

Toelichting:

B. ONGANG OUDER(S) - JEUGDIGE

Zijn er concrete aanwijzingen voor:

- Lichamelijk of psychisch geweld
- Verwaarlozing
- Seksueel misbruik
- Getuige van huiselijk geweld

ja nee onbekend
 ja nee onbekend
 ja nee onbekend
 ja nee onbekend

Zorgen over opvoeding en verzorging:

- Bescherming en veiligheid
- Basale verzorging
- Emotionele warmte (ondersteuning)
- Regels en grenzen
- Stimulering
- Stabiliteit
- Anders, namelijk:

zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend

Als één of meer onbekend:

- ouder geeft geen inzicht in eigen handelen
- onvoldoende informatie beschikbaar

Zijn er aanwijzingen voor bedreigend handelen of nalaten van de ouder(s)? ja nee onbekend

Toelichting:

C. JEUGDIGE(N)

- Psychosociaal functioneren
- Lichamelijke gezondheid
- Vaardigheden en cognitieve ontwikkeling
- Anders:

zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend
 zorgen geen zorgen onbekend

Zijn er kindsignalen die wijzen op een onveilige opvoedingssituatie of kindermishandeling? ja nee onbekend

Toelichting:

D. RISICOFACTOREN**Risicofactoren bij de ouder(s)**

Functioneren als opvoeder

- Eerder een kind mishandeld, verwaarloosd of misbruikt ja: nee: ?:
- Ontoereikende pedagogische kennis en/of vaardigheden ja: nee: ?:
- Problemen in de ouder-kind interactie ja: nee: ?:
- Minimaliseren/ontkennen aangetoonde kindermishandeling ja: nee: ?:
- Negatieve houding t.a.v. kind ja: nee: ?:

Persoonlijk functioneren

- Psychiatrische problematiek ja: nee: ?:
- Verslavingsproblematiek ja: nee: ?:
- Verstandelijke beperking ja: nee: ?:

Beschikbaarheid voor het kind

- Fysiek ja: nee: ?:
- Emotioneel ja: nee: ?:

Voorgeschiedenis

- Op jonge leeftijd (<18 jaar) ouder geworden ja: nee: ?:
- Zelf slachtoffer van kindermishandeling ja: nee: ?:
- Eerder geweld gebruikt tegen personen ja: nee: ?:

Problematische partnerrelatie

 ja: nee: ?:

Anders:

 ja: nee: ?:**Risicofactoren bij jeugdige(n), gezin en/of omgeving**

Jeugdige(n)

- Jong kind (< 5 jaar) ja nee ?
- Belaste voorgeschiedenis (bijv. prematuur) ja nee ?
- (Ernstige) ziekte of handicap ja nee ?
- Gedrags- en/of ontwikkelingsproblemen ja nee ?
- Moeilijk temperament ja nee ?
- Ongewenst ja nee ?
- Anders: ja nee ?

Gezin en omgeving

- Eenoudergezin, stiefgezin, groot gezin ja nee ?
- Veel conflicten ja nee ?
- Huiselijk geweld ja nee ?
- Instabiel, ongeregeld leven ja nee ?
- Materiële/financiële problemen (werkloosheid, huisvesting) ja nee ?
- Ingrijpende levensgebeurtenissen ja nee ?
- Sociaal isolement/sociaal conflict ja nee ?
- Anders: ja nee ?

Zijn er risicofactoren voor kindermishandeling?

 ja nee onbekend

Toelichting:

Conclusie huidige veiligheidssituatie Er is sprake van een levensbedreigende situatie of direct fysiek gevaar Er is sprake van feitelijk aangetoonde kindermishandeling

- op dit moment
- in het verleden (nu gestopt)

 Er is mogelijk sprake van kindermishandeling

- er lijkt sprake van bedreigend handelen of nalaten van de ouder(s)
- er zijn kindsignalen die daarop wijzen
- er zijn risicofactoren bij de ouder(s)
- er zijn risicofactoren bij jeugdige, gezin en/of omgeving
- ouder geeft geen informatie of inzicht in eigen handelen

 Er zijn geen aanwijzingen voor kindermishandeling Onvoldoende informatie om een oordeel te vormen

Toelichting:

2. Risicotaxatie				
Aanvullende risicofactoren bij vermoedelijke of aangetoonde kindermishandeling:				
☐ (Vermoedelijke) pleger heeft direct toegang tot de jeugdige ☐ Derden hebben geen zicht op de jeugdige				
Wat kan er gebeuren?	Aard	Kans		
Mogelijke risico's voor de jeugdige	☐ Levensbedreigende situatie of direct fysiek gevaar ☐ Ontstaan van kindermishandeling ☐ Voortduren/herhaling van kindermishandeling ☐ Anders:	⇒ ☐ groot	☐ reëel	☐ klein
		⇒ ☐ groot	☐ reëel	☐ klein
		⇒ ☐ groot	☐ reëel	☐ klein
		⇒ ☐ groot	☐ reëel	☐ klein
Verwachte gevolgen voor de jeugdige	☐ zeer ernstig ☐ ernstig ☐ matig ernstig	☐ gering		
Zijn er beschermende factoren die de risico's kunnen verminderen?				
☐ veel ⇒ ☐ enkele ⇒ ☐ geen ☐ onbekend				
Ouder(s)	Gezin en omgeving		Jeugdige	
☐ Gevoel van competentie, draagkracht ☐ Positief zelfbeeld ☐ Ondersteunende partner ☐ Kan eigen jeugdervaringen hanteren ☐ Positieve jeugdervaringen ☐ Kan steun vragen/profiteren van ☐ Emotionele beschikbaarheid ☐ Flexibiliteit ☐ Bereid en in staat om te veranderen	☐ Steun informele netwerk: ☐ Steun formeel netwerk:		☐ Sociaal vaardig ☐ Positief zelfbeeld ☐ Bovengemiddelde intelligentie ☐ Aantrekkelijk uiterlijk ☐ Goede relatie belangrijke volwassene(n) ☐ Egoveerkracht (stressresistentie) ☐ Bereid en in staat om te veranderen	
☐ Anders:				
Conclusie risico's voor de jeugdige				
Op dit moment	☐ zeer groot ☐ groot ☐ reëel ☐ klein			
Toelichting:				
Bij voorziene veranderingen in de nabije toekomst	☐ zeer groot ☐ groot ☐ reëel ☐ klein			
Toelichting:				

Bijlage 2 Samenvatting literatuurstudie

Ten behoeve van de pilot is een beknopte literatuurstudie uitgevoerd naar prevalentie van en specifieke risico- en beschermende factoren voor kindermishandeling bij de (L)VB-doelgroep (Udo & Meuwissen, 2013).⁷ De opzet en belangrijkste resultaten worden hier samengevat.

Vraagstelling

1. Wat is er bekend over prevalentiecijfers en het relatieve risico op kindermishandeling bij de LVB-doelgroep?
 - a. Prevalentiecijfers van en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen met een verstandelijke beperking.
 - b. Prevalentiecijfers van en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen van ouders met een verstandelijke beperking.
2. Zijn er specifieke veiligheidsaspecten/veiligheidsoverwegingen, risico- en beschermende factoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep LVB-ouders en/of LVB-jeugdigen voor de huidige situatie en in de toekomst?
 - a. Specifieke risicofactoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijk beperkte jeugdigen.
 - b. Specifieke risicofactoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijke beperkte ouders.
 - c. Specifieke beschermende factoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijk beperkte ouders en verstandelijke beperkte jeugdigen.

Methode

Jeugdigen en/of ouders met een (licht) verstandelijke beperking ((L)VB) is een doelgroep met een verhoogd risico op kindermishandeling. Middels voorliggend literatuuronderzoek is getracht antwoord te vinden op de vraag of een hoger of lager risico in bepaalde situaties te onderscheiden is op basis van specifieke veiligheidsaspecten, - overwegingen, risico- en/of beschermende factoren. Zijn er bepaalde factoren die samenhangen met de LVB-problematiek? Tevens is gezocht naar een antwoord op het relatieve risico op kindermishandeling bij deze doelgroep. Hoe vaak komt mishandeling/verwaarlozing voor bij LVB-jeugdigen en/of -ouders?

Een systematisch literatuursearch is gedaan in de elektronische zoekmachine PsycINFO, in de Catalogus van het NJi en in Picarta. Binnen PsycINFO zijn de volgende zoektermen gebruikt: child abuse, child maltreatment, child neglect, sexual abuse, risk factors, protective factors, safety assessment, risk assessment, (mild) mentally disabled, (mild) mental disability, mentally retarded, developmentally disabled, developmental disabilities, intellectual developmental disorder. Er is gezocht naar publicaties in de afgelopen 20 jaar. In de Catalogus van het NJi en Picarta zijn de volgende zoektermen gebruikt: kindermishandeling, onveilige opvoedsituatie, veiligheid, seksuele kindermishandeling/ seksueel misbruik, geweld, risicofactoren, beschermende factoren, signalen, ouders, gezinnen, jeugdigen, jeugdigen, (licht) verstandelijke beperking, (licht) verstandelijke handicap, (licht) verstandelijk beperkt, (licht) verstandelijk gehandicapt, LVB, LVG, LVB-

⁷ Udo, N., & Meuwissen, I. (2013). *Prevalentie, relatieve risico en specifieke risico- en beschermende factoren van kindermishandeling bij (L)VB ouders en/of jeugdigen*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

problematiek, LVG-problematiek. In de zoekfunctie naar publicaties is niet afgebakend met jaartallen.

Verder is een sneeuwbalmethode gehanteerd. Mogelijk relevante artikelen waar in de gevonden publicaties naar werd verwezen, zijn bekeken en relevante artikelen zijn vervolgens betrokken bij dit literatuuronderzoek.

Resultaten

1a. Prevalentiecijfers van en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen met een verstandelijke beperking

De literatuur is niet eenduidig over de prevalentie van en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen met een beperking (Algood, Hong, Gourdine, & Williams, 2011; Howe, 2006; Jones et al., 2012; Leeb, Bitsko, Merrick, & Armour, 2012). Volgens Howe (2006) en Sullivan en Knutson (2000) meldde Westat (1993) dat jeugdigen met een handicap 1.7 keer meer kans hebben om mishandeld te worden dan jeugdigen zonder handicap. In dit onderzoek is data verzameld binnen 35 organisaties van de kinderbescherming in de Verenigde Staten. De verzamelde data bestond met name uit casussen van kindermishandeling binnen gezinnen en families. Bij dit onderzoek is echter een belangrijke kanttekening te plaatsen. Er is namelijk gebruik gemaakt van opinies van professionals werkzaam bij de kinderbescherming om te bepalen of er sprake was van een handicap. Er is geen gebruik gemaakt van getrainde professionals of artsen bij het stellen van deze diagnoses. Ook is op basis van meningen van de professionals werkzaam bij de kinderbescherming onderzocht of volgens hen de handicap heeft meegespeeld in de mishandeling of dat de mishandeling heeft meegespeeld in het ontstaan van de handicap (Westat, 1993 genoemd in Sullivan & Knutson, 2000).

Sullivan en Knutson (2000) concludeerden in hun onderzoek daarentegen dat jeugdigen met een verstandelijke beperking 3.7 keer meer kans hebben op verwaarlozing, 3.8 keer meer kans hebben op fysieke mishandeling, 3.8 keer meer kans hebben op emotionele mishandeling en 4.0 keer meer kans hebben op seksueel misbruik. Er zou een sterke relatie zijn tussen jeugdigen met een beperking en kindermishandeling (Sullivan & Knutson, 2000). Verder kwam in dit onderzoek naar voren dat directe familieleden vooral de ouders zijn bij de volgende vormen van kindermishandeling: verwaarlozing (92.4%), fysieke mishandeling (82.2%) en emotionele mishandeling (89.5%). Daarentegen is gebleken dat personen buiten het gezin/ familie significant vaker de ouders zijn van seksuele mishandeling (59.3%). In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een database bestaande uit 50.278 gegevens van jeugdigen op openbare scholen in Ohama in de Verenigde Staten gedurende het schooljaar 1994-1995. Vervolgens is bekeken of deze leerlingen slachtoffer zijn van mishandeling volgens één of meerdere van drie databases van sociale voorzieningen of politie. De casussen geïdentificeerd als mishandeling zijn hierna onder andere gecodeerd op vormen van kindermishandeling met behulp van de definities van de 'Interagency Task Force on Research Definitions of Maltreatment'.

Van Berlo (2011) deden onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking. Van de 121 personen met een verstandelijke beperking betrokken bij dit onderzoek, gaf 27% van de verstandelijk beperkte vrouwen en 12% van de verstandelijk beperkte mannen in een interview aan dat ze voor hun 16e jaar minstens één vorm van seksueel misbruik hebben meegemaakt. Hierbij zijn uitsluitend kwetsende opmerkingen niet

betrokken. Volgens 240 ouders/ verwanten is 9% van de vrouwen met een verstandelijke beperking en 2% van de mannen met een verstandelijke beperking in hun jeugd seksueel misbruikt, exclusief kwetsende opmerkingen. Dit is onderzocht met behulp van een vragenlijst.

Jones et al. (2012) verzamelden de prevalentiecijfers van en de relatieve risico's op kindermishandeling bij jeugdigen met een beperking genoemd in 17 studies. Uit dit onderzoek blijkt dat jeugdigen met een beperking meer kans hebben om slachtoffer te worden van geweld dan hun leeftijdsgenoten. Er wordt in dit onderzoek echter benadrukt dat er weinig overtuigend bewijs is wat betreft de prevalentie en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen met een beperking, mede vanwege een gebrek aan goed ontworpen studies en slechte standaarden voor het meten van handicaps en geweld.

Jaudes en Mackey-Bilaver (2008) concludeerden dat jeugdigen met een verstandelijke beperking geen verhoogd risico op kindermishandeling hebben. Deze conclusie is gebaseerd op gegevens over chronische aandoeningen van jeugdigen die ingeschreven stonden bij een gratis zorgverzekering voor gezinnen met een laag inkomen. Deze gegevens werden gecombineerd met gegevens over geregistreerde meldingen van mishandeling en verwaarlozing uit de database van Illinois Department of Children and Family Services. Er waren 11.803 jeugdigen, zowel die zorg ontvingen via deze zorgverzekering voor gezinnen met een laag inkomen, als waarvan bekend was dat ze slachtoffer zijn geweest van kindermishandeling.

1b. Prevalentie cijfers van en het relatieve risico op kindermishandeling bij jeugdigen van ouders met een verstandelijke beperking

Jeugdigen van ouders met een licht verstandelijke beperking zouden meer risico kunnen lopen om slachtoffer te worden van seksueel misbruik (Booth & Booth, 1998, Tymchuk, 1992; genoemd in Lamont & Bromfield, 2009). Het lijkt erop dat ouders met een verstandelijke beperking kwetsbaar zijn en hierdoor doelwit worden van gewelddadige personen. Op deze manier plaatsen zij hun jeugdigen in risicovolle situaties waarin fysieke of seksuele kindermishandeling en huiselijk geweld voor kan komen (Booth & Booth, 1998, Tymchuk, 1992; genoemd in Lamont & Bromfield, 2009).

Volgens Lamont en Bromfield (2009) is weinig bekend over het relatieve risico op het voorkomen van kindermishandeling in gezinnen waarbij de ouders een (licht) verstandelijke beperking hebben. Uit de literatuur wordt dan ook niet duidelijk of jeugdigen van ouders met een licht verstandelijke beperking meer risico lopen op verwaarlozing of kindermishandeling (Lamont & Bromfield, 2009). De Vries, Willems, Isarin, en Reinders (2005) deden onderzoek naar positieve ervaringen met ouderschap door mensen met een verstandelijke handicap. In dit onderzoek werden instellingen betrokken die in contact komen met ouders met een verstandelijke handicap. Volgens deze instellingen was in 50.9% van de gevallen sprake van tekortschietend ouderschap. In het onderzoek is voor het tekortschietend ouderschap de volgende (voorlopige) maat aangehouden: jeugdigen die uit huis geplaatst zijn of dreigen te worden, er is bemoeienis van de Raad voor de Kinderbescherming en/of er zijn aanwijzingen voor verwaarlozing dan wel mishandeling. In 16.3% sprake van problematisch ouderschap. Problematisch ouderschap werd in dit onderzoek gedefinieerd als ouderschap waarbij het welzijn en de ontwikkeling van de jeugdige in het gedrang komt doordat bij ouders het evenwicht tussen draagkracht en draaglast verstoord is (geraakt). Jeugdigen krijgen onvoldoende fysieke, affectieve, morele, intellectuele of sociale ondersteuning.

2a. Specifieke risicofactoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijk beperkte jeugdigen

Algood et al. (2011) gebruikten in hun review het socio-ecologische model van Bronfenbrenner om de verschillende risicofactoren op kindermishandeling bij jeugdigen met een beperking beter te begrijpen. Deze onderzoekers beschrijven dat de volgende factoren mishandeling bij jeugdigen beïnvloeden: een jong jeugdige, speciaal onderwijs, een slechte ouder-jeugdigerelatie, huiselijk geweld, ouderlijke stress, het ontbreken van sociale steun en de wijk waarin de jeugdige woont. Deze factoren zullen hieronder worden besproken. Jeugdigen onder de vier jaar zouden meer kans hebben om mishandeld te worden. Volgens Algood et al. (2011) meldden U.S Department of Health & Human Services dat van alle mishandelingszaken, het in 80% van de gevallen ging om jeugdigen onder de vier jaar. Uit een beperkt aantal studies komt naar voren dat in de Verenigde Staten mishandelde jeugdigen met een beperking meer kans hebben om ingeschreven te worden op het speciaal onderwijs (Algood et al., 2011). Een slechte ouder-jeugdige relatie komt in de review van Algood et al. (2011) ook naar voren als een factor die meespeelt in het vóórkomen van kindermishandeling. Jeugdigen met een handicap hebben extra aandacht nodig van ouders. Dit kan uitdagingen voor de ouder meebrengen en kan meespelen in de relatie en de gehechtheid tussen ouder en jeugdige (Algood et al., 2011). Verder vonden meerdere studies volgens Algood et al. (2011) een overlap tussen huiselijk geweld en het voorkomen van kindermishandeling. Ouderlijke stress en een beperkt sociaal netwerk worden toegeschreven aan wijken en buurten waarin weinig middelen en sociale netwerken zijn om stressoren te verzachten en opvoedpraktijken te verbeteren. Het zou ook belangrijk zijn om te kijken naar de invloed van culturele normen en waarden, deze beïnvloeden namelijk hoe ouders kijken naar een handicap en wat het voor hen betekent. Naar de factor cultuur is echter nog te weinig onderzoek gedaan (Algood, et al., 2011; Stalker & McArthur, 2012).

Stalker en McArthur (2012) stellen in hun literatuuronderzoek dat er een verhoogde kwetsbaarheid naar voren komt bij communicatiebeperkingen, gedragsproblemen, leerproblemen en zintuiglijke beperkingen bij jeugdigen. De link tussen bepaalde beperkingen en vormen van kindermishandeling zijn echter niet overtuigend. Leeb et al. (2012) meldden dat een aantal onderzoeken concluderen dat jeugdigen met een lichtere handicap mogelijk meer kans hebben om slachtoffer te worden van kindermishandeling dan jeugdigen met een zwaardere handicap. Dit zou mogelijk te verklaren zijn doordat ouders van jeugdigen met een zwaardere handicap meer realistische verwachtingen hebben van de beperkingen van hun kind(eren) (Murphy, genoemd in Howe, 2006). De veronderstelling is dat de ouders van jeugdigen met een lichtere handicap onderworpen worden aan een toegevoegde frustratie wanneer deze kinderen niet kunnen functioneren volgens de verwachtingen van de ouders. Leeb et al. (2012) beschrijven niet hoe de verschillende handicaps in deze onderzoeken zijn gedefinieerd.

2b. Specifieke risicofactoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijke beperkte ouders

In het literatuuronderzoek van Lamont en Bromfield (2009) is onderzocht of ouders met een verstandelijke beperking meer risico lopen op het ervaren van stressoren die worden geassocieerd met kindermishandeling en verwaarlozing. Sociale isolatie, ouderlijke stress, een verleden waarin de ouder zelf slachtoffer is geweest van kindermishandeling, een lage sociaal-economische status, hoge prevalentie psychische aandoening en slechte gezondheid worden volgens Lamont en Bromfield (2009) genoemd als stressoren waar ouders met een verstandelijke beperking meer kans op hebben. Veel van de problemen die ouders met een verstandelijke beperking ervaren, resulteren in stress.

Ouders die stress ondervinden, commanderen, bekritisieren en slaan hun jeugdigen meer (Feldman, Leger & Walton genoemd in Baert & Raymaekers, 2010). Ook Algood et al. (2011) en Leeb et al. (2012) beschrijven meerdere onderzoeken waarin blijkt dat het voorkomen van ouderlijke stress de kans op kindermishandeling kan vergroten.

Het ontbreken van een sociaal ondersteunend netwerk zou volgens de literatuur een van de grootste risicofactoren zijn (Baert & Raymaekers, 2010). Professionele hulpverlening kan versterkend werken of een bron van stress zijn (Booth & Booth, 1998, genoemd in Baert & Raymaekers, 2010; De Vries et al., 2005). Professionele ondersteuning heeft volgens Baert en Raymaekers (2010) maar een beperkt compenserend vermogen. Dit zou met name komen doordat professionals werken vanuit bepaalde regels en afspraken en vooral wordt gewerkt vanuit specialistische kennis. De emotionele band tussen professional en cliënt is meestal niet zo sterk zoals de band tussen de cliënt en familie (Durinck & Racquet, 2003, genoemd in Baert en Raymakers, 2010).

Tymchuk en Andron (1990) onderzochten de redenen waarom jeugdigen van verstandelijk beperkte moeders wel of niet uit huis werden geplaatst middels een vragenlijst. Dit is onderzocht onder 33 moeders met een verstandelijke beperking. Wanneer de moeder problemen ondervond naast haar verstandelijke beperking, als ze niet mee wilde werken aan een training/programma of als ze geen sociale steun ontving, werd de jeugdige in de meeste gevallen uit het gezin weggehaald. Ook in onderzoek van McConnell et al. (2011) komt naar voren dat het niet meewerken van de ouder invloed heeft op de uitkomst van de melding van (vermoedens van) kindermishandeling. Dit werd geconcludeerd op basis van een secundaire analyse uitgevoerd op basis van 11.562 meldingen en onderzoeken naar kindermishandeling.

In onderzoek van Glaun en Brown (1999) kwam naar voren dat er vaak sprake was van comorbiditeit bij de onderzochte moeders met een verstandelijke beperking. Middelengebruik en psychische of medische aandoeningen kwamen vaak samen met de verstandelijke beperking voor. Dit onderzoek maakte gebruik van een retrospectief design, waarin 12 dossiers van moeders met een verstandelijke handicap zijn onderzocht. Het gaat om dossiers van moeders die voor de rechtbank moesten verschijnen omtrent (vermoedens van) kindermishandeling of verwaarlozing, waarbij voornamelijk verwaarlozing de reden van verschijnen was. Dat moeders voornamelijk voor de rechtbank moesten verschijnen voor verwaarlozing, is volgens Glaun en Brown (1999) in lijn met andere onderzoeken.

Een ander onderzoek had als doel het identificeren van (hoge en lage) risicofactoren bij ouders met een verstandelijke beperking (McGaw, Scully, & Pritchard, 2010). Een secundaire data-analyse aan de hand van 101 dossiers met gearchiveerde gezinsinformatie over ouders met een verstandelijke beperking werd uitgevoerd. Er werden significante verschillen gevonden tussen de 'high-risk' en 'low-risk' groep ouders met een verstandelijke beperking. Zo werd een verhoogd risico geassocieerd met moeders die jeugdtrauma hebben gerapporteerd, met name als er sprake was van emotionele mishandeling of fysieke verwaarlozing. Verder werd er een verhoogd risico geassocieerd met moeders die aanvullende aandacht en zorg nodig hebben bovenop hun verstandelijke beperking en er werd een verhoogd risico geassocieerd met het opvoeden van een jeugdige met 'special needs'. Een opvallende conclusie die McGaw et al. (2010) trokken, is dat er een verhoogd risico werd geassocieerd met de mannelijke partner van de moeder met een verstandelijke beperking. Het risico op kindermishandeling is groter wanneer de partner geen verstandelijke beperking heeft. Ook een partner met een criminele achtergrond en/of anti-sociaal gedrag, is een risicofactor. De Vries et al.

(2005) concludeerden in hun inventariserende onderzoek daarentegen dat de aanwezigheid van een niet-verstandelijk beperkte partner een beschermende factor kan zijn in ouderschap bij ouders met een verstandelijke beperking. Wel kwamen er ook enkele voorbeelden in dit onderzoek terug waarin het tegenovergestelde het geval was.

2c. Specifieke beschermende factoren bij de beoordeling van kindveiligheid binnen de doelgroep verstandelijk beperkte ouders en verstandelijke beperkte jeugdigen

Op basis van het kwantitatieve gedeelte van het inventariserende onderzoek van De Vries et al. (2005) worden beschermende factoren beschreven die zouden meespelen in ouderschap bij ouders met een verstandelijke handicap. In dit onderzoek wordt benadrukt dat het gaat om een samenspel van factoren. Bereidheid om steun te vragen en adviezen te accepteren, aanwezigheid van een niet-verstandelijk beperkte partner, ontbreken van financiële problemen, sociale steun en professionele hulp kwamen naar voren als beschermende factoren die meespelen in ouderschap bij ouders met een verstandelijke beperking. Op basis van de kwalitatieve onderzoeksresultaten wordt de meest opvallende beschermende factor 'bereidheid om steun te aanvaarden' en 'leerbaarheid' beschreven. Met leerbaarheid wordt bedoeld of de ouder in staat is om iets met een gegeven advies te doen (De Vries et al., 2005).

Discussie

De literatuur over het onderwerp is schaars, dit komt ook overeen met wat in de artikelen staat. De artikelen die zijn gevonden zijn niet allemaal van goede kwaliteit. Dit maakt dat de conclusies beperkt generaliseerbaar zijn (Lamont & Bromfield, 2009). Ook Baert en Raymaekers (2010) meldden dat de onderzoeksgegevens over verstandelijk beperkte ouders met voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. De onderzoeken naar dit onderwerp zouden veel beperkingen hebben. Leeb et al. (2012) beschrijven dat onderzoeksresultaten van onderzoeken naar dit onderwerp niet eenduidig zijn. Dit is te wijten aan de variabiliteit van de steekproeven gebruikt in deze onderzoeken, verschillende definities en methodologische aspecten.

Door de kanttekeningen die kunnen worden geplaatst bij de gebruikte literatuur, moeten de conclusies uit voorliggend literatuuronderzoek met voorzichtigheid worden bekeken. Het geeft enkel een globaal overzicht van de recente literatuur, een grof beeld over het onderwerp en het geeft inzicht in de hiaten (van de literatuur) over dit onderwerp.

Literatuurlijst

- Algood, C. L., Hong, J. S., Gourdine, R. M., & Williams, A. B. (2011). Maltreatment of children with developmental disabilities: An ecological systems analysis. *Children and Youth Services Review*, 33, 1142-1148.
- Baert, M., & Raymaekers, J. (2010). *Kinderwens en ouderschap bij mensen met een verstandelijke beperking: Aanzet tot maatschappelijke dialoog*. Antwerpen: Garant.
- Berlo, W. van., Haas, S. de., Oosten, N. van., Dijk, L. van., Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). *Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking*. Utrecht: Rutgers WPF en MOVISIE.
- Glaun, D. E., & Brown, P. F. (1999). Motherhood, intellectual disability and child protection: Characteristics of a court sample. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 24, 98-105.

- Howe, D. (2006). Disabled children, maltreatment and attachment. *British Journal of Social Work*, 36, 743-760.
- Jones, L., Bellis, M. A., Wood, S., Hughes, K., McCoy, E., Eckley, L., Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: A systematic review and meta-analysis of observational studies. *The Lancet*, 380, 899-907.
- Jaudes, P. K., & Mackey-Bilaver, L. (2008). Do chronic conditions increase young children's risk of being maltreated? *Child Abuse & Neglect*, 32, 671-681.
- Lamont, A., & Bromfield, L. (2009). Parental intellectual disability and child protection: Key issues. *National Child Protection Clearinghouse Issues*, 31 1-19.
- Leeb, R. T., Bitsko, R. H., Merrick, M. T., & Armour, B. S. (2012). Does childhood disability increase risk for child abuse and neglect? *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 5, 4-31.
- McConnell, D., Feldman, M., Aunos, M., & Prasad, N. (2011). Parental cognitive impairment and child maltreatment in Canada. *Child Abuse & Neglect*, 35, 621-632.
- McGaw, S., Scully, T., & Pritchard, C. (2010). Predicting the unpredictable? Identifying high-risk versus low-risk parents with intellectual disabilities. *Child Abuse & Neglect*, 34, 699-710.
- Murphy, N. (2011). Maltreatment of children with disabilities: The breaking point. *Journal of Child Neurology*, 26, 1054-1056.
- Stalker, K., & McArthur, K. (2012). Child abuse, child protection and disabled children: A review of recent research. *Child Abuse Review*, 21, 24-40.
- Sullivan, P. M. & Knutson, J. F. (2000). Maltreatment and disabilities: A population based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1257-1273.
- Tymchuk, A. J., & Andron, L. (1990). Mothers with mental retardation who do or do not abuse or neglect their children. *Child Abuse & Neglect*, 14, 313-323.
- Vries, J. N. de, Willems, D. L., Isarin, J., & Reinders, J. S. (2005). *Samenspel van factoren: Inventariserend onderzoek naar de ouderschapscompetenties van mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam i.s.m. Vrije Universiteit Amsterdam.

Bijlage 3 Evaluatievragenlijst

Instructie

Met deze vragenlijst willen het Landelijk Kenniscentrum LVB, MEE Nederland en het Nederlands Jeugdinstituut zicht krijgen op de vraag of de LIRIK toepasbaar is voor instellingen die hulp bieden aan cliënten (ouders en/of kinderen) met een (licht) verstandelijke beperking. Uw organisatie neemt deel aan een pilot. In deze pilot wordt de LIRIK getest in situaties, waarbij een veiligheids- en risicotaxatie bij de doelgroep (L)VB jeugd en ouders/primaire opvoeders nodig is. Daarom vragen wij u nu om deze vragenlijst over uw ervaringen met het gebruik van de LIRIK in te vullen.

De LIRIK wordt ingevuld in:

- lopende en/of nieuwe zaken,
- waarbij de veiligheid in de thuissituatie moet worden beoordeeld, en
- waarbij ouder(s) en/of kinderen een (licht) verstandelijke beperking ((L)VB) hebben.

U vult dus allereerst de LIRIK in. U kunt de LIRIK samen met ouder(s)/ primaire opvoeder(s) en/of het kind invullen, maar dit hoeft niet. Vervolgens bespreekt u de LIRIK in het werkoverleg met uw werkbegeleider, waarbij u samen deze vragenlijst over de bruikbaarheid van de LIRIK invult. Per casus ontvangen we graag één ingevulde vragenlijst. Het heeft de voorkeur om deze meteen na het gebruik van de LIRIK in te vullen.

De vragenlijst kunt u digitaal invullen via de volgende link:
www.formdesk.nl/nji/VragenlijstLIRIKLVB

Als u het formulier voor de eerste keer invult, klikt u op de knop 'Aanmelden'. Er zal u dan worden gevraagd een gebruikersnaam en een wachtwoord te kiezen. Hiermee kunt u het formulier tussentijds opslaan en later verdergaan. Als u aan het einde van het formulier klikt op de knop 'Verzenden', wordt de vragenlijst verzonden en kunt u de vragenlijst niet meer wijzigen. U kunt met de door u aangemaakte account meerdere vragenlijsten invullen. Een nieuwe vragenlijst vult u in door op 'Nieuw formulier' te klikken.

Voor meer informatie over en/of toelichting op de vragenlijst kunt u contact op nemen met Jessica van Rossum, Nederlands Jeugdinstituut. Zij is bereikbaar via j.vanrossum@nji.nl of 030 - 230 65 82.
Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Vul hier uw e-mailadres in, zodat u na het invullen van de vragenlijst de door u ingevulde informatie toegestuurd krijgt. *

Algemeen

1. Bij welke organisatie bent u werkzaam? *

- Pameijer
- Amaran locatie 1
- Amaran locatie 2
- De Meent Groep
- Promens Care
- Gastenhof; Koraal Groep
- Pluryn
- MEE Utrecht, Gooi & Vechtstreek

2. Wie heeft de LIRIK ingevuld? *

- Uitvoerend hulpverlener
- Uitvoerend hulpverlener en werkbegeleider samen
- Uitvoerend hulpverlener met ouder(s)/ primaire opvoeder(s) en/of het kind

Als u de LIRIK samen met ouder(s)/primaire opvoeder(s) en/of het kind heeft ingevuld, hoe verliep dat? *

3. Heeft u de LIRIK samen met ouder(s) /primaire opvoeder(s) en /of het kind besproken nadat u de LIRIK ingevuld heeft? *

- Ja
- Nee

Hoe verliep dat? *

Waarom niet? *

4. Wat was de situatie op het moment van invullen van de LIRIK?

- Er is reeds sprake van een onveilige opvoedsituatie
- Er is een vermoeden van een onveilige opvoedsituatie
- Anders, namelijk:

Anders, namelijk: *

5. Wat was binnen uw organisatie het moment van invullen van de LIRIK?

- Als input voor het maken van een veiligheidsplan
- Als input voor het maken van een hulpverlenings- /begeleidingsplan
- Bij het monitoren van de veiligheid en/of de voortgang van hulp
- Bij het beëindigen van de hulp/begeleiding
- Anders, namelijk:

Anders, namelijk: *

6. Wie heeft in deze casus (L)VB problematiek? *

- één of meerdere kinderen
- één ouder/primaire opvoeder
- beide ouders/ primaire opvoeders
- kind(eren) en ouder(s)/primaire opvoeder(s)

Inhoud

7. Heeft de LIRIK geholpen bij het beoordelen van de veiligheid in de huidige situatie? *

- Ja
- Nee

Wat heeft u als ondersteunend ervaren? *

Wat heeft u niet als ondersteunend ervaren? *

8. Heeft de LIRIK geholpen bij het beoordelen van de veiligheidsrisico's voor het kind? *

- Ja
- Nee

Wat heeft u als ondersteunend ervaren? *

Wat heeft u niet als ondersteunend ervaren? *

9. Was er informatie die u niet kwijt kon in de LIRIK? *

- Ja
- Nee

Welke informatie kon u niet kwijt? *

Gebruik

10. Hoe gemakkelijk vond u het, op een schaal van 1 tot 5, om de LIRIK voor deze casus in te vullen? *

- 1 (Heel gemakkelijk)
- 2 (Gemakkelijk)
- 3 (Neutraal)
- 4 (Moeilijk)
- 5 (Heel moeilijk)

Licht toe: *

11. Bent u bij het invullen onduidelijkheden tegengekomen in de LIRIK? *

- Ja
- Nee

Wat was onduidelijk? *

12. Bent u bij het invullen onduidelijkheden tegen gekomen in de bijbehorende toelichting van de LIRIK? *

- Ja
- Nee

Wat was onduidelijk? *

13. Voelt u zich bij deze casus deskundig genoeg om de LIRIK af te nemen? *

- Ja
- Nee

Licht toe: *

Inpasbaar in de praktijk

14. Was het terugkijkend zinvol om de LIRIK bij deze casus, op dit moment in het werkproces te gebruiken? *

- Ja
 Nee

Licht toe: *

A large, empty text input field with a light gray background and a thin black border. It includes a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom.

Licht toe (op welke moment eventueel wel?): *

A large, empty text input field with a light gray background and a thin black border. It includes a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom.

15. Heeft u naar aanleiding van deze casus nog aanvullende suggesties voor verbetering van de LIRIK?

A large, empty text input field with a light gray background and a thin black border. It includes a vertical scrollbar on the right side and a horizontal scrollbar at the bottom.

* velden met een * zijn verplicht

Bijlage 4 Incidentele opmerkingen over bruikbaarheid en hanteerbaarheid van de LIRIK

Deze bijlage geeft een overzicht van opmerkingen die door één, twee of –incidenteel- drie organisaties zijn genoemd tijdens de groepsinterviews (op basis van input uit de evaluatievragenlijsten) over de bruikbaarheid en hanteerbaarheid van de LIRIK.

Inhoudelijke bruikbaarheid

A. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk ondersteunend?

De LIRIK helpt de professional bij:

- een scherpere helikopterview, ook als de professional langere tijd bij het gezin betrokken is;
- bewustwording van de situatie en reflectie;
- het structureren van de eigen onderbuikgevoelens;
- het zien van tegenstrijdigheden;
- het, met duidelijk aanknopingspunten, in gesprek gaan met ouders;
- het met een legitiem(er) oordeel van de professional in gesprek te gaan met derden;

B. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk niet ondersteunend?

De volgende algemene opmerking zijn geplaatst:

- het is moeilijk om voor een jong kind risico- en beschermende factoren in te vullen;
- het invullen levert geen aanvullende informatie of zienswijze op;
- er wordt te snel een koppeling met kindermishandeling gemaakt, bijvoorbeeld bij de conclusie bij de huidige veiligheidssituatie;
- er wordt te weinig rekening gehouden met culturele aspecten en risico's onder andere in relatie met het al dan niet accepteren of aannemen van hulp;
- er wordt te weinig rekening gehouden met de onkunde van de (L)VB-doelgroep en bijbehorende problematiek;
- het toekomstperspectief van de jeugdige ontbreekt;
- eventuele psychiatrische, of persoonlijkheidsproblematiek of -stoornissen van de jeugdigen ontbreken.

Bij deel 1 'Huidige veiligheidssituatie' wordt het volgende aangegeven:

- overvraging van de jeugdige mist bij omgang ouder(s)-jeugdige;
- hygiëne mist bij omgang ouder(s)-jeugdige, basale verzorging;
- (constante) blootstelling aan verbaal geweld mist;
- dreiging van buitenaf mist bij de concluderende vraag bij omgang ouder(s)-jeugdige;
- in de toelichting mist de hygiëne bij de basale verzorging;
- (vecht)scheiding scharen onder de risicofactor ingrijpende levensgebeurtenis is niet toereikend genoeg;
- ongeplande zwangerschap mist in het rijtje van risicofactoren;
- de risicofactor 'op jonge leeftijd ouder geworden' niet past bij de (L)VB-doelgroep vanwege het onderscheid in kalenderleeftijd en ontwikkelingsleeftijd;
- de risicofactor jong kind (< 5 jaar) past niet bij de (L)VB-doelgroep;
- eetgedrag, zindelijkheid, slapen en niet zelfredzaam zijn missen bij risicofactoren jeugdige;
- levensbedreigende situatie en direct fysiek gevaar zijn niet hetzelfde als de conclusie van de huidige veiligheidssituatie.

Bij deel 2 'Risicotaxatie' wordt het volgende aangegeven:

- motorische vaardigheden, taalvaardigheden, communicatievaardigheden en zelfredzaamheid missen bij beschermende factoren van de jeugdige;
- starheid van ouders komt onvoldoende naar voren als 'flexibiliteit' als beschermende factor bij ouder(s) niet ingevuld wordt.

C. Op welke punten is de LIRIK inhoudelijk onduidelijk?

De volgende vragen zijn gesteld:

- Hoe dient omgegaan te worden met een pasgeboren of ongeboren kind in relatie tot de risico- en beschermende factoren?
- Hoort liegen door ouders bij het minimaliseren/ontkennen van de aangetoonde kindermishandeling of bij bereid en in staat zijn om te veranderen?
- Hoe dient omgegaan te worden met opgelegde motivatie?
- Waar dient een over beschermende opvoedsituatie geplaatst te worden?
- Is een bovengemiddelde intelligentie of het kunnen reflecteren door ouders of de jeugdige een beschermende factor die toegevoegd zou moeten worden?
- Is zelfoverschatting een risicofactor voor de jeugdige?
- Van welk kind dien je dan uit te gaan bij de risicofactor 'ouder is op jonge leeftijd (<18 jaar) ouder geworden', als die ouder meerdere kinderen heeft?
- Gaat het bij de risicofactor huiselijk geweld bij gezin en omgeving om de huidige situatie of om de voorgeschiedenis?
- Hoe dien je het begrip 'moeilijk temperament' te interpreteren?
- Wat wordt bedoeld met voorziene verandering in de nabije toekomst bij de conclusies risico's voor de jeugdige?

D. Suggesties voor inhoudelijke verbeteringen.

- Voeg een 10 puntenschaal toe bij het inschatten van de veiligheid. In de toelichting dient de betekenis van de cijfers uitgelegd te worden.
- Leg in de toelichting uit dat het gewicht geven aan risicofactoren samenhangt met het professionele oordeel dat gegeven wordt.
- Leg in de toelichting uit wat het betekent als er veel vraagtekens ingevuld zijn.
- Leg in de toelichting uit dat een gesloten gezinssysteem, een taalbarrière en/of zwakke cognitie, eventueel in relatie tot cultuuraspecten en/of -verschillen, niet altijd helpend is in het betrouwbaar inschatten van de situatie.

Bij deel 1 'Huidige veiligheidssituatie' wordt het volgende aangegeven:

- Haal lichamelijk en psychisch geweld uit elkaar omgang ouder(s)-jeugdige.
- Voeg overvraging toe bij zorgen over opvoeding en verzorging op het gebied van stimulering.
- Vul 'ouder geeft geen inzicht in eigen handelen' aan met ouder kán geen inzicht geven.
- Maak bij de antwoorden ja, nee en onbekend bij de concluderende vraag bij omgang ouders(s)-jeugdige een onderscheid in huidige aanwijzingen en aanwijzingen in het verleden.
- Splits lichamelijke gezondheid bij de jeugdige(n) uit in eetgedrag, blauwe plekken en vage klachten.
- Splits de concluderende vraag bij zorgen over de jeugdige(n) uit in aanwijzingen die duiden op een onveilige opvoedsituatie en aanwijzingen die duiden op kindermishandeling.
- Maak van de risicofactor 'ontoereikende kennis en/of vaardigheden' twee aparte risicofactoren bij het functioneren als opvoeder.

- Voeg 'vermoeden van een verstandelijke beperking bij ouders' toe bij de risicofactoren bij het persoonlijk functioneren van ouder(s).

Bij deel 2 'Risicotaxatie' wordt het volgende aangegeven:

- Verander 'vermoedelijke pleger' in 'mogelijke pleger';
- Voeg het 'compenserend vermogen' bij de beschermende factoren van jeugdige toe;
- Voeg het 'adequaat omgaan met risicofactoren' bij de beschermende factoren van de ouder(s) toe.

Hanteerbaarheid

A. Op welke punten is de hanteerbaarheid van de LIRIK goed?

- Een duidelijke toelichting is aanwezig.
- Door het onderscheid in jeugdige, opvoeder en anderen komen de risico's scherper in beeld.
- Bij de huidige veiligheidssituatie geeft de indeling in A, B, C en D structuur waardoor stap voor stap naar de conclusie van de veiligheidstaxatie toegewerkt wordt.

B. Op welke punten is de LIRIK niet goed hanteerbaar?

- De handleiding is noodzakelijk bij gebruik, deze is echter te uitgebreid en abstract en daardoor weinig sturend (voorbeeld: pagina 8. De tekst bij N.B.).
- De LIRIK bevat te veel (dezelfde) en te gedetailleerde vragen waardoor het overzicht verdwijnt.
- De vragen in de LIRIK naar concrete aanwijzingen zijn te moeilijk.
- Ruimte ontbreekt voor het invullen wat het informele en formele netwerk doet (duur, frequentie, etc.), in relatie tot het afwegen van kindveiligheid.
- De LIRIK omvat een te drukke lay-out: te klein(e) lettertype (n) en te veel lettertypen.
- Bij de risicotaxatie ontbreekt de optie 'onbekend' bij risico- en beschermende factoren.

C. Op welke punten is de LIRIK of de toelichting onduidelijk?

- Hoe kan je de huidige veiligheidssituatie beoordelen als deze wisselend positief of negatief is?

D. Suggesties voor verbetering.

- Plaats bij de risicotaxatie de concluderende vraag voor beschermende factoren onderaan het kader.
- Bij de huidige veiligheidssituatie risicofactor 'persoonlijk functioneren van de ouder' dient schrijfruimte te zijn om het type problematiek te kunnen noteren.
- De nummering van de huidige veiligheidssituatie en de risicotaxatie dient identiek te zijn aan elkaar.
- Gebruik kleuren om de lay-out te verduidelijken.
- De toelichting bij de risicofactoren van de huidige veiligheidssituatie dient meer puntsgewijs en met duidelijkere voorbeelden weergegeven te worden.
- Vooraan de LIRIK dient ruimte te zijn voor algemene kenmerken van de jeugdige/het gezin zoals mate van beperking, leeftijd, sekse en de directe aanleiding voor het invullen van de LIRIK.
- Start na het beoordelen van de directe veiligheid eerst met de risico- en beschermende factoren, en vervolgens met de omgang tussen ouder(s) en jeugdige.

Het Nederlands Jeugdinstituut: hét expertisecentrum over jeugd en opvoeding

Het Nederlands Jeugdinstituut is het landelijk kennisinstituut voor jeugd- en opvoedingsvraagstukken. Het werkterrein van het Nederlands Jeugdinstituut strekt zich uit van de jeugdgezondheidszorg, opvang, educatie en jeugdwelzijn tot opvoedingsondersteuning, jeugdzorg en jeugdbescherming evenals aangrenzende werkvelden als onderwijs, justitie en internationale jongerenprojecten.

Missie

De bestaansgrond van het Nederlands Jeugdinstituut ligt in het streven naar een gezonde ontwikkeling van jeugdigen, en verbetering van de sociale en pedagogische kwaliteit van hun leefomgeving. Om dat te kunnen bereiken is kennis nodig. Kennis waarmee de kwaliteit en effectiviteit van de jeugd- en opvoedingssector kan verbeteren. Kennis van de normale ontwikkeling en opvoeding van jeugdigen, preventie en behandeling van opvoedings- en opgroei problemen, effectieve werkwijzen en programma's, professionalisering en stelsel- en ketenvraagstukken. Het Nederlands Jeugdinstituut ontwikkelt, beheert en implementeert die kennis.

Doelgroep

Het Nederlands Jeugdinstituut werkt voor beleidsmakers, staffunctionarissen en beroepskrachten in de sector jeugd en opvoeding. Wij maken kennis beschikbaar voor de praktijk, maar genereren ook kennisvragen vanuit de praktijk. Op die manier wordt een kenniscyclus georganiseerd, die de jeugdsector helpt het probleemoplossend vermogen te vergroten en de kwaliteit en effectiviteit van de dienstverlening te verbeteren.

Producten

Het werk van het Nederlands Jeugdinstituut resulteert in uiteenlopende producten zoals een infolijn, websites, tijdschriften, e-zines, databanken, themadossiers, factsheets, diverse ontwikkelings- en onderzoeksproducten, trainingen, congressen en adviezen.

Meer weten?

Wilt u meer weten over het Nederlands Jeugdinstituut of zijn beleidsterreinen, dan kunt u terecht op onze website www.nji.nl.

Wilt u op de hoogte blijven van nieuws uit de jeugdsector? Neem dan een gratis abonnement op onze digitale *Nieuwsbrief Jeugd*.